

Oscam de Israele sic disserentem producemus: *Cessare faciam omne quodcumque ejus, solemnitatem ejus, nomenclatum ejus; sabbatum ejus, et omnia festa tempora ejus.* (Osce, c. 5, v. 4.) Producemus eundem momentem Israelitae, futurum ut dii sedeant, non sine rege solim, et sine principe, sed et sine sacrificio, et sine altari, et sine Ephod, et sine Theraphim. Producemus et hoc Amosi, cap. 5, v. 21: *Odi et projecit festivitatis vestras, et non capiam odorem cœtuum vestrorum;* et hoc Malachie, cap. 1, v. 10, 11: *Quis est in vobis qui claudat ostia, et incendat altare meum gratuito? non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, et manus non suscipiam de manu vestra; ab ortu enim solis usque ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus, et in omni loco sacrificatur et offertur nomini meo oblatio munda. Id significabat Christus Jesus, cum moriens diceret: Consummatum est (Joan. 19, v. 30); et cum velum templi scissum est. (Matth. c. 27, v. 51.) Ruinas deinde urbis et templi nunquam instauratum iri prædicit, quod populus suos jam ante monuerat Isaías, c. 24, v. 2: *Postiti, inquit, Deum alloquens, civitatem in tumultum, urbem fortem in ruinam, domum alienorum, ut non sit civitas, et in semperiternum non edificetur;* et alibi, cap. 5, v. 25: *Ido iratus est furor Domini in populum suum, et extendit manum suam super eum, et percussit eum, et conturbati sunt montes, et facta sunt morticina eorum quasi sterces in medio platearum. In his omnibus non est aversus furor ejus, sed adhuc manus ejus extenta. Eadem est sententia istorum Jeremie, cap. 19, v. 11: *Hæc dicit Dominus exercituum: Sic conteram populum istum, et civitatem istam, sicut conteritur vas ficti, quod non potest ultra inaurari. Id suffragio suo Jesus ipse confirmavit, cum hæc denuntiatione Judæos perterrefecerat: *Ecco relinquatur vobis domus vestra deserta.* (Matth. c. 25, v. 27.)***

Rei veritatem comprobavi eventus; nam cum ad instaurandum templum sese comparassent Judæi sub Adriano et Constantino, ab his quidem fuerunt prohibiti; sed id tertium Juliani imperatoris nutu attentantes vis divina prodigialiter compressit; nam incoptum opus motu primùm terre disturbatum est, deinde à fundamentis erumpentes flammæ Judæos rei auctores invasere. Christianorum scriptorum temporis illius et proxime sequentis vix ullus rem pressit idem. Adiri præcipue velim Chrysostomum, cum alibi passim, tum maxime sermone tertio contra Judæos. Quæque omnem dubitationem tollit, Ammianus Marcellinus, lib. 23, scriptor ethnicus, minime vanus, quique sub Juliano stipendia meruit, portentum illud testificatione confirmavit suâ. Nec nos ista in Parallelismo prætermittemus.

14^a Nunc exploremus Judæorum sententias. Horum alii, nec postremi inter illos, nec recentes, vi veritatis convicti, in Messiam oraculum hoc, ut dixi, contulerunt. Scribunt Thalmodiste Jonathanem Chaldeum paraphrasten Prophetarum, eum ad interpretanda hagiographa se accingentem, monitum fuisse per Bathcol, ne faceret; quippè ab his, Daniele nimirum, prædictum esse tempus adventus Messie, qui finis est.

Alii contra insimulare Daniele fecidissimis ipsi erroribus implici per summam impudentiam ausi sunt, cum non aliâ adversus oraculi perspicacitatem præscriptione uti possent. Pari audaci Porphyrius, nullis prolatis rationibus, librum hunc Antiochi Epiphani temporibus conscriptum fixit, rernumque gestarum narrationes, non futurarum prædictiones, ille contineri. Quam insaniam suo loco castigavimus. Tolerabilior alii errore legitimum sententiæ intellectum pervertere conati sunt. Quidam enim, non hic hebdomadas annorum, sed decenniorum, quos Origenes secutus est (in tract. 29 in Matth.), vel Jubileorum, vel centum annorum intelligunt, sed parata eorum est confutatio. Nam civitatem et templum excisum iri post septuaginta hebdomadas, sacrificia verò in medio postreme hebdomadis abolitum iri prædicit Daniel. Atqui multò ante hæc evenerunt, quoniam foret elapsæ hebdomades decem vel quinquaginta vel centum annorum, undecumque tandem numerandi dicitur exordium, cum alioquin hujusmodi hebdomades nullo Scripturæ sacræ, vel sui Thalmodis testimonio Judæi nobis approbare queant. Pudit hujus commentii magistros plerosque, et repudiatis hiis hebdomadibus, eum hebdomades dierum nihil magis locum haberent, in hebdomadibus annorum, quas idoneo Levitici loco, cap. 25, v. 8, nihil sciebant, quadringentorum videlicet et nonaginta annorum spatio acquirerunt. Sic Saadias Gaon, et Aben Ezra in Daniele; sic et Seder Olam.

15ª Verum in hebdomadam metandis intervallis, per summam historiam et chronologicæ artis inscitiam innuenerat lapsi sunt. Narrat enim Hieronymus veteres quosdam ex hoc grege, hebdomadam putandarum exordium à primo anno Darii Medi repetere, quo anno oraculum hoc Gabriel effatus est; sexaginta verò duarum hebdomadam finem conjicere in tempora excisi à Tito templi, auspiciis Vespasiani; undè rursum deductas hebdomades septem in clades ab Adriano Judæis illatas conferri; postremam vel hebdomadam, seorsum ab Angelo commemoratam, juxta nonnullos ex illis, in Vespasianum et Adrianum ex æquo distrahi. Verum qui nobis absurdum hoc commentum retulit Hieronymus, idem ejus refellendi argumentum subministravit, ex chronologiæ petum. Certè à primo Darii Medi anno, ad initium ab Adriano imperio, anni plus septuaginta supra sexcentos excurrunt. Consultius paulo factum est ab Origene, libro decimo Stromatum, et Tertulliano, libro quem adversus Judæos scripsit, cum exordio hebdomadam sumpto ab eo tempore, quo prædictionem hanc Danieli Angelus edidit, primo nempe anno Darii Medi, eas in adventu Christi aut morte concludunt. Quamquam et ipsi in magno errore versantur; nam hebdomadam est novem et septuaginta intervallum, inter Darii primum annum, et ortum Christi.

16ª Stolidus quoque Judæis lis error illosit, qui posito hebdomadam initio in primâ tempe eversione, inebum in secundâ constituent, et per septuaginta annos jacuisse templum volunt, viginti verò super qua-

dringentos toto huic adscribunt spatio, quo templum secundum stetit; ex quibus numeris summam quadringentorum et nonaginta annorum, sive septuaginta hebdomadam colligunt, ut inter templi utriusque cladem, et hæc per Nabuzardanem primò, et quæ per Titum secus illata est, spatium illud decurrat. Hæc sententiam tunc, non R. Solomohi solim, et Saadias Gaon, et Seder Olam Rabba, sed ipsum etiam Thalmod in primo capite Avoda Zara. At ejus vitiositatem solerter deprehendit Aben Ezra, et in Saadiâ castigavit. Et merito quidem: nam si à captis undecimo Sedecie anno Hierosolymis, et incendio templo, ad Vespasiani secundum, quo Hierosolyma et templum à Tito deleta sunt, numerum ducas, nonaginta quatuor hebdomades annorum exsurgunt.

17^a Cum autem ad singulas vaticinii partes exponendas ventum est, valde æstuant. Nam à sequentibus excerptum verba hæc Angeli: *Ab exitu sermonis, ut iterum edificetur Jerusalem, usque ad Christum ducem, hebdomades septem;* et Christum illum R. Saadias et R. Solomoh Cym, R. Levi Jesum Josedeciden, alii Zorobabelem esse putant, contra veterum Hebræorum sententiam, quos refert Hieronymus Messiam hic significatum sensisse. Verum præterquam quod decurata Angeli verba proferunt, ac postremâ sui parte mutila, qua sicut jacent representari deberant: *Ab exitu sermonis, ut iterum edificetur Jerusalem, usque ad Christum ducem, hebdomades septem, et hebdomades sexaginta duæ erunt* (quamquam et hæc à Pagnino disjuncta sunt), pæperam priora commatis verba accipiunt, ac si scriptum foret: *Ab exitu sermonis, ut excidatur Jerusalem.*

18^a De Christo etiam, quem post hebdomades sexaginta duas occisum iri prædicit Angelus, nihil meliora afferunt Judæi. Sacerdotium interpretantur R. Levi in Daniele, et Saadias Gaon in Sepher Haemnoth; templum Jachiads. In Agrippam verò Juniorem id conferit R. Solomoh, quem à Romanis trucidatum fuisse scribit, cum templum secundum excideretur. Magna inest his opinionibus lahes, quòd hebdomadas Hierosolymitanam usque *debet* proferunt. Alterum quoque vitium acute animadvertit Raymundus Martinus (Pug. Fid., part. 2, cap. 5, § 29), quòd neque sacerdotes, neque reges, qui post solutam captivitatem Judæis præferunt, Christi, sive uncti fuerunt. Quinque enim rebus templum primum secundo antecessisse Judæi docent, quarum duæ fuerunt oleum unctiois, et Spiritus sanctus, sine quibus nulla esse potest legitima unctio, nec quisquam Christi titulum meriti consequi. Cum iis ergo templum secundum caruerit, qui eo cadente regium et pontificale obtinebant munus, Christi haudquam fuerunt. Alio præterea, eoque gravi labori vitio ea opinio, quæ Agrippam Juniorem decernit Christum hunc esse cuius mortem prædixit Angelus. Eum quippè Romanorum partes fuisse secutum, et Hierosolymis, tum cum expugnarentur, abfuisse, belloque huic annos aliquot fuisse superstitem, Josephi (de Bell. Jud. lib. 9, cap. 46, et de Vita sua) et Taciti (Hist. lib. 5) historicæ de-

monstrant. At prisci illi Hebræi, quorum sententiam retulit Hieronymus (in Dan. c. 9), hæc ad Messie mortem pertinere candidè, ut dixi, confessi sunt.

19ª Privatim refellendus venit Aben Ezra, cum propter insignem hominis apud suos auctoritatem, tum quòd suos ipse populares, velut melius quidpiam allaturus, refellere instituit. Primò in Saadiam arguit, quòd septuaginta annos à primâ tempe clade ad secundum Darii interposuerit. Hæc enim sunt verba Saadiæ in Dan. c. 9: *Septuaginta anni captivitatis Babylonice, jam inde ex quo Nabuchodonosor evertit templum, usque ad annum secundum Darii, Hystaspide nimirum. Septuaginta annos interesse negat Aben Ezra (in Dan. 9); quadraginta solè et novem annos interesse vult. In quo suo ipsum calculus fallit: nam juxta computationem Petavii (quam alii aliter inveniunt), ab excidio primâ tempe ad solutam per Cymum captivitatem, anni intercedunt circiter quinquaginta; invidem verò ab excidio tempe hujus ad secundum annum Darii Hystaspide, anni excurrunt propemodum septuaginta. Tum ipse deinde Aben Ezra hebdomadam numerum proficisci vult, *ab exitu sermonis, in oratione, nempe ab anno primo Darii Medi, quo Daniel orationem hanc fudit ad Demn, que exstat nono ipso capite. Indè computat septem hebdomadas ad profecionem Nehemie, que in annum Artaxerxis Longimani vicesimum incidit, cum intercedat hebdomades plus quindecim. Ab hoc deinde Artaxerxis anno numerat sexaginta duas hebdomadas cum dimidiâ ad secundum templi conflagrationem, cum plus tres supra septuaginta intercedant. Indè patet Christum ducem, ex ipsius sententiâ, esse Nehemiam, ac si dixisset Angelus id tantum: *Ab exitu sermonis, ut iterum edificetur Jerusalem, usque ad Christum ducem, hebdomades septem;* cum dixerit: *Hebdomades septem, et hebdomades sexaginta duæ erunt.* Secundum denique Christum, quem occidentem prænuntiat Angelus, regiam potestatem denotare putat, que inter Judæos cum templo et urbe defendenda esset. In quo multiplex inest hallucinatio; nam, ut dixi, legitima unctio post templi primâ occasum caruerat Judæi; proptereaque Christi haudquam fuerunt, qui populum Judæum stante templo secundo reserunt. Deinde nec cum templo secundo regia potestas inter Judæos extincta est, cum et Agrippa rex elatus huic diu fuerit superstes, et cognoscitur ex Josephi vitâ à Josepho ipso conscriptâ.**

CAPUT IX.

JESUS NATUS DE VIRGINE.

Isa. c. 7, v. 14: *Propter hoc dabit Dominus vobis signum: Ecce Virgo concipiet et pariet Filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel.*

Jerem. c. 51, v. 22: *Usquequò delictis dissolveris, filia vagæ? quis creavit Dominus novum super terram: Femina circumdabit virum.*

Ezech. c. 44, v. 2, 5: *Hæc dicit Dominus ad me: Porta hæc clausa erit: non aperietur, et vir non transibit per eam; quoniam Dominus Deus Israel ingressus est per eam, etique clausa principi. Princeps ipse selebit in ea, et comedat panem coram Domino; per viam*

his animadversis, septuaginta Interpretes לַעֲבֹרָה nullā circūtionē nisi verterunt *אֲפֵלֶסֶס*, et Syrus Interpres novi Testamenti in primo Matthæi capite, אֲפֵלֶסֶס. Virginem etiam Punicā linguā, quæ hebraice propagō est, *Alma* appellari testificatur Hieronymus in Isaia; qui et subinde addit hanc quædam se meminisse vocabulū hoc ad mulierem nuptam significandam unquam fuisse adhibuit, sed ad notandam virginē tantum. Idem fusc exaggerat Traditionibus Hebraicis: *Alma*, inquit, quod interpretatur *abscondita*, id est, virgo nimia diligentia custodita, majoris mihi videtur laudis esse quam virgo. Virgo quippe, juxta Apostolum, potest esse corpore, et non spiritu. Abscondita verò, quæ virgo est, *אֲפֵלֶסֶס* virginū habet, ut et virgo sit, et abscondita; et quæ abscondita est, juxta idioma linguæ hebraicæ, consequenter et virgo est: quæ autem virgo, non statim sequitur ut abscondita sit. Atque hæc demum sic concludit: Ostendant igitur *I* dari in Scripturis alicubi positam *Alma*, ubi adolescenti, tam tantum, et non virginem sonet, et concedimus eis illud, quod in *Isaiā apud nos dicitur*: (Eccē Virgo concipiet et pariet,) non absconditū virginem, sed adolescentulam significare jam nuptam. Fidem sibi præterea exemplis conciliat Hieronymus, in quibus vox לַעֲבֹרָה, ad notandam virginem adhibetur; velut in Genesios vicesimo quarto capite, v. 16 et 43. Rebecka etiam iūm virgo, בַּרְעֵרָה, et לַעֲבֹרָה, promiscuè appellatur. Et in secundo Exodi, v. 8, Mariæ sorori Moysi, quæ virgo erat, idipsum nomen tribuitur. Nam quod objicimur quidam, Bebecam, quæ appellatur לַעֲבֹרָה, non fuisse tamen absconditam, utpote quæ aequalis causā non thalamo solū materno, non paternā domo, sed urbe etiam exiret, id facili negotio refellitur. Nec enim volumus itā fuisse absconditas virgines, ut extrā limen nunquam omnino pedem efferrent; sed prodire forās, vel sacrorum causā, vel ubi necessitas aliqua, aut patria consuetudo postularet; custodiam verò noctu maximè fuisse circa illas adhibitam, ut ab omni virorem accessu seclusæ penitus ac tutæ essent. Patet id ex illis Machabaici secundi. cap. 5, v. 19: *Accinctæque mulieres ciliicis pectus, per plateas confuebant; sed et virgines, quæ conclusæ erant, procurrebant ad Oniam, alie autem ad muros, quadam verò per fenestras aspicebant; et ex istis Machabaici tertii, cap. 1, v. 48: Virgines etiam in thalamis cum matribus conclusæ exterunt, et pulvere ac cinere capita conspergunt flēbibus et gemitibus plateas impleverunt.* Hero licet in turre conclusa à parentibus, forās tamen exit festo Veneris die ad sacrificium, et seque publicè videndam præbet. Achilles Tatiūs (de Amor. Clit. et Leuc. lib. 1) in eā quam commemoravimus thalami descriptione, quo Leucippe cautē à matre asservabatur, narrat fores noctu diligenter fuisse clausas, mane verò exoriente aurorā easdem fuisse apertas. Quamvis igitur domesticis ministeriis interdū vacaret Rebecka, juxta patrios mores, hand minis sollicitè propter eā à parentibus, nocteque præcipue custodiebatur; unde meriti לַעֲבֹרָה sive Abscondita dicta est. Ad stipulatur R. David Kimchi in libro Radicum, et hūc nomini quod Rebeckæ adscriptum

est, absconsionis significationem inesse docet. Aquila quoque, ut dixi, hoc Genesios loco veritū, *Absconditam*. Quæ verò ex Salomonis Cantico, cap. 1, v. 3 et 6; 7, testimonia profertur adversariis, in quibus vocabulū לַעֲבֹרָה, puellas jam virum passas notare putant, quippè virgines partū decessisse amatoris colloquii interesse, valde eos sua fallit opinio; innupti enim pueri sponsum, innupta puella sponsum comitantur ad nuptias; et carnibus, tūm *אֲפֵלֶסֶס*, tūm *אֲפֵלֶסֶס* prosequantur. Testis Theocritus in Helenæ epithalamio, ubi virgines antè Menetā et Helenæ thalamum tripudiis et cantionibus indulgent. Testis Aristænetus Epist. 10, in narratione amorum Acontii et Cydippes. Testis et Catullus in epithalamio Juliae et Mani:

*Vos item sixul, integre
Virgines, quibus adventi
Par dies, agile, in modum
Dicite.*

Et in carmine nuptiali:

Cernitis, innuptæ, juvenes?

Et Deindè:

Aspicite, innuptæ secum ut meditata requirant.

Ex Cantico autem Salomonis ethnicos epithalamiorum modum formamque sumpsisse docet nos Origenes, Hom. 1 in Cant. Quapropter illas לַעֲבֹרָה, virgines fuisse credendum est. Thori quoque expertes illas fuisse, ad quos sic in eodem Cantico Salomon: *Septuaginta sunt reginæ et octoginta concubinae, et adolescentularum (אֲפֵלֶסֶס) non est numerus.* Nam quis non videt virgines intelligi, quæ si imminutæ fuissent, vel in reginam, vel in concubinarum numerum referrentur.

5^a Magna quoque explicandā hæc clausulā è Proverbiorum tricesimo capite controversiā est: *Tria sunt difficulta mihi, et quartum penitus ignoro, viam aquilæ in celo, viam colubri super terram, viam navis in medio mari, et viam viri in adolescenti.* Hebraica habent, et בַּרְעֵרָה, in virgine; quibus Christi ortum è Virgine præsignificasse Salomonem christianorum plerique conjectant; integris quippè virginū septis ex utero virginem Christum Jesum prodidisse. Itā intellexerunt Raynaldus Martini (Pug. fid. part. 3, dist. 5, c. 7), et Nicolaus de Lyra in Prov. 50, 19, alique subinde, qui et tria superiora ad Christum referunt: viam aquilæ in celo, ad ejus ascensum in celum; viam colubri super terram, ad reditum ejus à morte ad vitam, cum saxum ostio monumenti appositum penetravit, nullumque exitus sui reliquit vestigium; viam denique navis in medio mari, ad mirabilem ejus inter homines et mundi tempestates vitam; adde ut ortus ejus, vita, reditus à morte ad vitam, et ascensus in celum ordine præpostero hic predicta sint. Cujus interpretationis auctorem fuisse venustum quemdam hebræum ferunt. Nos simpliciter locum hunc possumus explicare, difficile esse virginis à viro clam imminutæ vestigia deprehendere, si ea cautè et studiosè oculare studeat; quod non magno negotio fieri notum est, cum et impuras quasdam mulieres operam ad illam venditare et prestare nimis verum sit, ut celestis

viam viri in adolescentulā; exponunt alii amatorias artes à viris ad virginem devincendos animos adhiberi solitas. Quorum expositionum quamlibet sœceteris, dictio לַעֲבֹרָה propositiō à nobis retinebit intellectum, et virginem significabit. Nam quod objicere pergunt Judei, aliam loco hinc explicationem postulare subjecta Salomonis verba: *Talis est via mulieris adulteræ, quæ comedit, et tergens os suum dicit: Non sum operata malum; cum לַעֲבֹרָה mulieri corrupto comparetur, proindeque puellam vitiatam significet, nullā id ratione concludunt; cum לַעֲבֹרָה, juxta ipsos, de nuptis æque dicitur et innuptis; atque itā idem secum compararet, aut quod proximum est, scortum concubitis sui celes indicia, cum muliere adulterā idem agente; quæ quod eadem sint, vel certè quā proxima, inepta penitus et absurda esset comparatio. Dicendum potius id sibi voluisse Salomonem, tantā arte virginem oblatum sibi vitium celare, ut vix majore mulier adulteræ usū perita uti possit. Partū vero autortatis est in Aquila, Theodotionis, et Symmachi interpretatione, qui לַעֲבֹרָה vertunt *νεκροδοξα*. Proselyti quippè fuerunt Aquila et Theodotus; Ebionita verò Symmachus, ac his proinde adhaerens sœceteris, quæ virginū tantum Jesu matri derogarent. *Νεκροδοξα* præterea vox anceps est, vel integrum vel vitiatam notans; quod verò cum usurpaverit sensu ambiguum est. His demum opponimus Senes septuaginta, ac interpretem Vulgatum, quorum longè potior nobis auctoritas est. Cadant ergo omnia hæc Judæice expositionis fulcimenta.*

6^a At aliud præterea adversariis præcludendum effugium est, quo scilicet se propriunt, postquam vocabulū לַעֲבֹרָה legitima ab eis significatio extorta est. Aiunt enim non ex eo rectè concludi Virginem illam, de qua futurum prædixit Isaias, ut concipiat filium et pariat, in hoc conceptu et partu hanc quædam immunitatem iri, sed illi tantum posse colligi virginem fore ad hunc usque conceptum, ac proinde Isaiam, cum dixit: *Eccē Virgo concipiet et pariet filium*, id sibi voluisse, tūm concepturam et parituram Virginem, postquam virgo esse desierit. Verū equod erit signum illud quod pollicetur Deus, si virgo amissa virginitate concipiat et pariat, more matrum omnium? — Respondet Bodinus in pestifero et exitiali libro nondum edito, et nunquam edendo, quem de *adulteris verum sublimium Arcanis* inscripsit, conceptum hunc et partum signum quidem fuisse, at non prodigium. Quasi verò vocabulū, פֶּתָה, quod ultir Propheta, non prodigium quod significet, atque eo sensu in Libris sacris sæpè adhibuit reperiat, quasi Jeremias rem eandem prænuantians, וְדִישָׁה, *Novum* non appellaverit, quod Isaias פֶּתָה, Signum dixerat. Neque sanè est cur verum hunc Christi Jesu ortum prædicantibus nobis, religionis nostræ peruelles detrahant fidem, quam de Homeri, Platonis, aliorumque similis orti falsa jactantibus ethnicis habuerunt. Ex Apolline enim, et Perictione ab omni mortalium complexu integrā, natam Platonem ferunt; Remum et Romulum ex Iliā virgine et Marte. Jove satos esse Alexandrum et Scipionem incredibile visum non est. Pontice cuidam mulierculo

ex Apollinis congressu gravidam se dicenti, multos adhibuisse fidem narrat Plutarchus in Lysandr.; tūm Sileno puero ex nato fraudibus suis tēdendis uti deceverisse Lysandrum, virosque insignes produxisse, qui rei confirmabantur, famos, rumoremque spargebant Delphis petitum sacerdotis in areis habere sacra quedam oracula, quæ nomini legere fas esset, nisi qui patrem haberet Apollinem. Ad hæc incredibilis non habebatur ortus Injusnodi. Scribit Hieronymus adversus Jovinianum lib. 1, cap. 26, creditum Buddam Gymnosopistarum principem è latere virginis prodidisse. Alterum Buddam, Terebinthum prius dictum, commemorat Socrates lib. 1, cap. 22, qui ortum quoque suum ad virginem referebat; prioris Buddæ usurpato nomine et orto commentio. Minervā natum se credi volebat Domitianus, ut est apud Philostratum de Vit. Apoll. lib. 7, cap. 12. Celebrum illum Anglorum vatem Merlinum esse virili congressu procreatum fabulantur. Sunt apud Turcas pueri, quos *אֲפֵלֶסֶס* et virginibus tantum prognatos vulgus credit. Animæ filii, *Nephes-ogil* appellantur Turcico idiomate, et miranda facinora edere putantur. Scribit Pomponius Mela, lib. 1, cap. 2, Apim, Ægyptiorum deum, qui *bos niger erat, certis maculis insignis, et caudā linguæque dissimilis aliorum, rarò nasci, nec cito peccari, ut aiunt, sed divinitus et celesti igne conceptum.* Adamum sine patre et matre de luto à Deo confectum, Eram ex Adami costâ procreatam Judei fatentur. Qui mundum factum putant, quod Grecicorum philosophorum plerisque placuit, primo homines sine patre et matre editos fuisse dicant necesse est; quod nihil credibile est, quā ex matre tantum, sine patre Christum Jesum prodidisse, ut optimè adversus Celsum disputat Origenes, lib. 1 contr. Cels. Ex sexto Genesios capite arbitrati sunt plerique memoratos illic gigantes haut-quāquam à viris esse progenitos. Optimè quoque Justinus Thyrphorus objicit, steriles feminas et genitales annos prætergressas, Saram, Annam Samuelem matrem, et Elizabetham, Dei beneficio fecundas existisse. Et Judei ipsi in Midrasch Echā futurum trahunt, ut Redemptor à se expectatus sine patre nasceretur. Idem habet R. Simeon ben Jochari in Gesenim, et R. Moses Hadarsan in Psalturn octogesimo quintum. Falax est ergo Plutarchus in Præc. conjug., cum scripsit feminam omnino nullam diciam esse sine viri consortio intantum peripse.

7ª Nunc verò nobis incumbit probandum prædictionem hanc Isaiæ, quā futurum prænuantur, ut Virgo concipiat et pariat filium, integrā etiam in conceptu et partu virginitate, in Mariā matre et Jesu filio esse completam. Christum enim Jesu adversarij, tam splendidi et testimonium ut eriperent, ex adulterio natum prodiderunt. Impi maxime Judei impuro suo et malefico ore Mariam matrem Jesu, ornatiorem fuisse, hoc est, commendatis mulierum crinibus operam suam locasse blaterant. Quod artificium quæ exercebant femine, quā parum pudice essent, ex Nape et Cypassi, quæ in libris Amorum Sulmonensis poeta memoratur satis notum est. Proinde Mariam appel-

lare solent *Adulteram*; Jesum verò *Adultera filium*; quod equidem sine indignatione referre non possum. Sic sæpe Thalmud utrumque. Sed et illic quoque, et in Midrasch Coleleth, et in damoso libro, quem *Generaciones Jesu* inscripserunt, cum *filium Pantheræ*, et *Jesum Pantherinum* nuncupant. Atqui Pantheram illum Mariæ maritum fuisse narrat in libro Thalmudico Sanhedrin, cap. 7; verum adulterum eam admisisse Pambeditane scholæ magistri illic asseverant. Celsus verò, utopet Judaicarum rerum parum consultus, Pantheram, non Mariæ maritum, sed adulterum fuisse dixit; atque eam demum in adulterio à marito deprehensam, domo ejectam, Jesum ex illicito hoc Pantheræ concubitu procreatum clam peperisse. Verba ipsa Celsi hæc adversus Christum Jesum vomentis refert Origenes lib. 1. Nempè familiare progenitorum Jesu cognomen in ludibrium contumeliamque versum est: nam Jacobum, Josephi patrem, Pantheram cognominè appellatum fuisse tradit Epiphanius in Heresi Antidicomarianorum. Ad Joannes Damascenus de orth. Fid. lib. 4, cap. 15, genealogiam Christi per texens, Mariam narrat patrem habuisse Joacimum, Barpantheris filium, hujus patrem fuisse Pantherem. Unde fit verisimile, Pantheris cognomen tum à Mariæ, vel quod potius credimus, Josephi parentibus gestum, Josepho quoque ipsi inhæsisse. Nos quod dant accipiunt. Jesum Josepho non esse prognatum, adulterii verò crimen sanctissime et integerrimæ Virgini impactum facile diluimus. Nam quod adulterum ejus appellat Celsus Pantheram, quem Judæi ipsius maritum fuisse volunt, id calumniam coarguit. Deinde quis eredit tantà patientiâ fuisse Josephum, ut manifestam criminis ejus, quod legibus Judæorum tam severè animadversione puniebatur, securam vivere permiserit? Quis credat infamem mulierem, inter consanguineas et affines, inter infensos filio suo legisperitos magistros, Sacerdotes et Phariseos totam fuisse, ita ut de Mariâ Virgine Evangeliste prodiderunt? Quis credat Jesum ipsum, tam spurco et damnato genitum concubitu, curiosos homines Manzeri dicebantur, in Ecclesiâ Domini fuisse admissionem, contra Mosis interdictum? neque id ipsi ab invidis et inimicis, quos complures sui et virtus pepercit, objectum publicè et exprobatum? Quis credat Nazarenos Jesu populares, quibus nemo melius noscere poterat ipsius parentos, spureum hunc et probrosum ortum ita esse oblitus, ut fabrum eum, Josephi fabri et Mariæ filium esse, fratresque ejus ac sorores apud se manere palam predicarent? *Nomie*, inquit Joan. c. 6, v. 42, hic est *Jesus filius Joseph, cujus nos novimus patrem et matrem*? Quomobrem Nathanael dicit Philippus Joan. c. 4, v. 43: *Quem scripsit Moyses in Leya et Propheta, invenimus Jesum, filium Joseph à Nazareth*. Requit fuit cause dandum illis cæcis, quid Chananae mulieri, quid populo Hierosolymitano, cur hominem furtivis et illegitimis procreatum amplexibus, Filium Davidis altè voce nuncuparent? Quis credet denique Evangelistas et Apostolos in manifestâ re tam præfrectè mentiri ausos (absit dictis impietas) et adversus rei pro-

palam editæ notitiam, superstitionibus etiam pervulgatis facinoris testibus, mirabilem quendam Jesu ortum fuisse commentos, et ad Davidem retulisse? Tantùm verò abest, ut adulterino suo conceptum Jesum tempora ipsius mentis sint, ut eum potius Virgine matre natum crederent. Simon enim, Jesu similis, quique Jesus ipse Christus haberi voluit, ut ei perpiam similem se prestaret, non aliam ob causam virgine natum se ferebat, quàm quòd id ipsum de Christo Jesu accepisset. De Jesu hæc scribit Matthæus cap. 1, v. 18: *Cùm esset desponsata mater ejus Mariæ Joseph, antequàm convenirent, inventa est in utero habens de Spiritu sancto*. De se hæc jactabat Simon, ut perhibeat Recognitiones Clementis lib. 2, cap. 7 et 14: *Antequàm mater mea Rachel conveniret cum eo (Antonio), adhuc virgo concepti me. Domitianum quoque, nisi mea me füllit conjectura, Christi de Virgine nati fama adduxit, ut matrem sibi Minervam virginem adseceret. Jam enim Romæ pervulgata erant res Christianorum, nec ignorare poterat Domitianus, quid de Christi ortu ferretur. Meminerat idem præterea Josephum, Mattathie filium, Vespasianum patri suo accommodasse vaticinium à Jacobo patriarchâ Judæ filio editum: Non auferretur scriptum de Judâ, et dux de femore ejus, donec veniat qui mitendus est; et tunc erit expectatio gentium; quod, ut erat rerum Judaicarum parum consultus, hæreditario forsitan jure ad se quoque pertinere posse arbitrabatur, subdole præsertim id ipsi fortassè suadente Josepho. Cum ergo ab Isaiâ predictum accepisset, futurum ut de Virgine Messias nasceretur, atque id de Jesu christiani vulgò dicebant, id sibi deus arrogare conatus est, Minervâ se natum fingens. Messie quippè dignitatem ipsum affectasse vel id persuadet, quòd cum inaudivisset esse in oraculis Davidæ genus ducturum esse Messiam, potentissimum videlicet regem quendam, Davidis extinguere reliquias ac de medio tollere tentavit; quòd Vespasianum eandem ob causam hoc ipsum jam antè aggressum esse sciret, neque in genus inserere non posse intelligeret. Nam quòd addenti ad eum nepotes quidam Davidis, Christi Jesu consanguinei, intanti abierant, id fortune suæ temeritate meriti sunt, ut apud Eusebium narrat Hegesippus. Nec enim humilis adeò ac viles homines ad regni Christo destinatos assurgere posse existimavit, quas jam possidere se credebat. Muhammedus ipse qui perlaque Jesu ornamenta ac dotes detraxit, Mariæ virginitati pepercit, eamque laudavit in Alcorano Sur. 5, et 20, et Jesum Adamo comparavit, qui sine virili congressu in lucem editus est. Non abs re erit præcisè hæc afferre historiam, quam ex traditione ad sua tempora propagatam narrat Origenes in tract. 26 in Matthæum, et Basilus de Hum. Christi gener. Fuisse tradunt in templo locum, quò solis virginibus pateret aditus, exclusis reliquijs que thorum virilem fuissent expertas; illuc ingressa Mariæ Virgo jam Jesum enixa cum arceoret, atque ad mulieres alegaretur, intercessisse Zachariam, quominus illa loci dignitatem amitteret; quò re offensus Judæos Zachariam interfecisse, vel quòd in*

templo inter virgines mulierem contra jus fasque consistere pateret, vel quòd feminam jam filio auctam, virginem haberi vellet. Traditioni hinc tantum tribuet fidei nusquisque, quantum volet; eam certè à gravissimis auctoribus memoria proditam prætermittere piguit. Longè etiam minor est apud me traditionis alterius auctoritas, quam refert Suidas, in 10205, è vetustis, ut ipse ait, Judæorum commentariis Thieriadæ servatis fuisse; Jesum nempè Dominum in Sacerdotum numerum fuisse cooptatum aliquandò, eumque ipsius patris item ac matris nomina in codice de more essent referenda, matrem ad ea ex ore ipsius cognoscenda acitiam, suum quidem ac filii dedisse nomen, Patrem verò Deum ipsum indicasse; quippè que Filium illibitâ virginitate, Spiritus sancti afflatus peperisset, et integritate demum ipsius testibus idoneis, accurate examine comprobata, non alium patrem quàm Deum vivum codici fuisse adscriptum. Hæc temerè admitti nolumus, narrante præsertim Suidâ, levissimo scriptore; nam Jesus Judæ prognatus inter Sacerdotes, qui Levitici generis erant, admitti laudquam potuit. Respondet quidam apud Suidam, mistum fuisse genus Josephi patris Jesu, sed frustrâ; ait quippè Paulus ea tribu orinatum esse Christum Jesum. de qua nullus altari præstò fuit; manifestum esse enim quòd, ex Judâ ortus sit Dominus notet; in qua tribu nihil de Sacerdotibus Moyses locutus est. (Hebr. c. 7, v. 15, 14.) Adde per Leviticam matres in tribum Judæ insertas, non eam fieri missionem generis, ut quis inde procreatus possit Levita censeri. Sicut est enim Hebraici juris, in Thalmudè sæpè traditum, familiam maternam, neque appellari familiam, neque esse, et deficientem masculâ prole, supersubstitui licet filiabus, genus interire.

6° At futile est quò obijcitur ex his verbis Epistolæ ad Galatas: *Nisit Deus Filium suum factum ex muliere*. Quasi Paulus posteam hanc dictionem eo sensu adhiberit, quò virgini opponitur: quemadmodum et in priore ad Corinthios palam adhibuit dicens: *μηδενοςκα ε γυναι και η παρθενος*. At res aliter se habet; nam sexum tantum et naturam denotat ea vox priore loco, ut alias sæpè, et ad integras vitatasque feminas ex æquo congruit. *Naturalis vocabulum est femina*, inquit Tertullianus; *naturalis vocabuli generale mulier; generalis etiam speculè virgo, vel nupta, vel vidua, vel quò etiam ætatis nomina accedunt*. (Tert. de Virg. reland. c. 4.) Quorum hæc sententia est, dictionem *Femina*, hominum et brutorum esse communem; dictionem *Mulier*, generalem esse, et ad virgines, nuptas et viduas pertinere. Quod probat subindè ex his secundi capitis Goneseos, v. 22: *Et edificavit Dominus Deus costam, quam tollet de Adam, in mulierem, et adduxit eam ad Adam*. Illic enim *Eva mulier* appellatur, Hebraicè *חַוָּה*, Græcè *γυνή*, priusquam Adamo traderetur. Probat et ex Gabrielis salutatione; nam cum conceptum Mariæ et partum salvâ virginitate sponderet, ait nihilominus Luc. c. 1, v. 28: *Benedicta tu in mulieribus*. Observatum est etiam grammaticorum filiis, Græcam vocem *γυνή*, ut et Latine *mulier*, naturam simpliciter non-

numquam significare. Utrumque vocabuli intellectum optimè distinxit, ut reliquos taceam, Eustathius, cum alibi, tùm præcipuè in hunc versum Olyseus è Ithacspodiâ.

Cum mulieribus autem ancillis vi concubebatis, Mæque eventis ambiebatis mulierem.

*Mulieres, inquit, ancillas dicit, juxta id quòd naturâ significat Mulier, nempè, homines feminas. Continuo autem subjungens: Ambiebatis mulierem, eam notat quæ est sub viri potestate. MULIEREM verò Plautus vocat in Curculione, act. 2, sc. 5, v. 64, 69, quam proximè virginem dixerat. Et in Pœnulo, act. 5, sc. 4, v. 81, sic alias suas virgines Hanno compellat: *Adverte animam, mulieres*. Cicero in oratione de Prætura urbanâ, Philodami Lampsaceni filiam, quæ cum patre habitabat, propter quòd virum non haberet, mulierem sæpius appellat. Ulpianus quoque jurisconsultus, libro quadragesimo quarto ad Sabinum, ait: *Mulieres omnes dicit, quæcumque sexus feminini sint*; et libro primo ad edictum Edilium Curium, eam quæ propter corporis vitium mulier fieri non possit, mulierem tamen appellat.*

7° Nec incausatam dimittimus Joannis Bodini calumniam, qui in quinto libro de abditis rerum sublimium *Arcanis*, ex Judæi personâ, duo priora Luæ capita, in quibus splendidissimum exstat virginitatis Mariæ testimonium, germana ac legitima esse negat, hoc argumento, quò tertii capitis initium operis totius exordium esse videatur; præfixâ nimirum notatione temporis, modè orlo sequentis historie proficiscitur, quemadmodum ab auctoribus sacris plerisque scripta sua orientibus factum est. Fuit ea quidem Marcionis teterim hæretici sententia, multas inesse corruptelas et vitia Evangelio Luæ, quod unum tamen, repudiatis cæteris, admittit. Depravatum id quoque Helvidius credidit. Cùm peraque autem falsitatis suspecta habeat Marcion, tùm præcipuè priora duo capita, sic tanquam insinceras partes recedat. Cujus opinionis eum rationes nullas, vel valde infirmas proferret, ut ex *φωδωνόμος* Origenis dialogo contra Marcionistas intelligitur, solâ sui temeritate fretum id attentasse appareat. Quam verò dat Bodinus, peccantem ex notatione temporis, quæ capiti tercio præfixa est, fleculanæ prorsus esse vel hoc ipsum, quò nitor, auctorum sacrorum exemplum manifestè arguit. Solut enim illi mediis quoque suis scriptioibus temporum notationes inserere. Undè si quis colligat antecedentia esse supposita, risum movebit. Nec alter sæpè constare possunt rerum præteritarum historie, nisi descriptæ res temporibus commode dividantur. Quid quò Regum et Paratipomenon libri, nullis præmissis temporum notis, subindè tamen, procedente narratione, certis distinguantur temporum cardinibus? Adde tertium caput Luæ ab his inchoari verbis: *εκει δε περιουδωδωτος*, in quibus particula *δε*, conexum esse indicat cum superioribus. Nam quòd rogerit Bodinus, facile ei fuisse, qui duo priora supposuerat capita, et hæc particulam in priora intrudere, inane est; quippè quam representent vetustis-

sini codices et interpretationes antiquae, si unam Aethiopicam excipias, quae cum ad Graecum et Syriacum exemplar sit expressa, in quibus ea comparat particula, interpretationis id esse vitium fatendum est. Interim praeterea tertio capite virgine matre natum esse Jesum satis ostendit Lucas, cap. 5, v. 22, 23, cum ait: *Descendit Spiritus sanctus corporali specie, sicut columba, in ipsum, et vox de caelo facta est: Tu es Filius meus dilectus, in te complacui mihi. Et ipse Jesus erat incipiens quasi annorum triginta, ut putabatur, filius Joseph: quae declarant Josepho natum eum non esse, nec alium ipsi patrem tribuunt, quam qui clara voce de caelo missa prolem suam ipsum esse fassus est. Ac mihi quidem cogitanti quasnam maxime ab causis priora haec duo capita reseccanda esse haereticis illi censuerint, quos dixi, haec mihi praeter alias veri quodae similibus visa est, quemadmodum a Joannis missione et baptismo initium capit Marci Evangelium, nec aliunde inchoandum illud Lucae absurdè eos collegisse. Verùm si quis librorum amhorum inter se conferat exordia, non leve discrimen deprehendet. Marcus quippe, cap. 1, v. 1, *ἡ ἀρχὴ τῆς εὐαγγελίας* operi suo praefixit: *Initium Evangelii Jesu Christi, Filii Dei*, quo totius libri series praemonstratur et promittitur. Tum postquam de Joannis baptismo paucis disseruit, deinde ipsius concionibus, quibus de instante Christi adventu et *ἐπισημαίνου* populum commonefaciebat, statim subjicit: *Et factum est in diebus illis, venit Jesus à Nazareth Galilaeae, et baptizatus est à Joanne in Jordane. Quae rectè sanè et ordine procedunt. At de Lucae Evangelio si duo priora capita detraxeris, nihil de Jesu, ad quem tamen unum totum hoc Evangelium pertinet, praefatum Lucam reperies, sed ejus mentionem velut obiter et aliud agentem injecisse. Factum est autem, inquit Luc. c. 5, v. 21, *cum baptizaretur omnis populus, et Jesu baptizato, et orante, apertum est caelum. Quae cum de viro historicè artis handquaquam imperito, ut Evangelium hoc et Acta Apostolorum indicant, existimare non liceat; omnino dicendum est, jam antè ipsum Christi Jesu, in primis nempe duobus capitibus memiasse. Denique vel ex Actorum Apostolorum exordio, quo Theophilum compellat Lucas, judicare possumus eandem in Evangelio praemittendi quodae exordii rationem tenuisse. Quod si exordio Evangelii *ἡ ἀρχὴ τῆς εὐαγγελίας* sua constet, constabit utique et sequentibus duobus capitibus.***

CAPUT IX.

JESUS NATUS BETHLEHEM.

Mich. c. 4, v. 8, 9: *Et tu, turris gregis, nebulosa filia Sion, usque ad te veniet; et veniet potestas prima, regnum filiae Jerusalem. Nunc quare morare contraheris? Numquid rex non est tibi, aut consiliarius tuus perit, quia comprehendit te dolor sicut parturientem?*

Mich. c. 5, v. 2: *Et tu, Bethlehem Ephratae, parvulus es in millibus Juda; ex te mihi egredietur qui sit dominator in Israel, et egressus ejus ab initio, à diebus aevanitalis.*

Matth. c. 2, v. 1: *Cum ergo natus esset Jesus in*

Bethlehem Juda... congregans (Herodes) omnes principes Sacerdotum, et scribas populi, *scièscitabatur ab eis, ubi Christus nasceretur. At illi dixerunt ei: In Bethlehem Juda; sic enim scriptum est per Prophetam: Et tu, Bethlehem terra Juda, nequaquam minima es in principibus Juda; ex te enim exiit dux, qui regat populum meum Israel.*

Luc. c. 2, v. 4 et seq.: *Ascendit autem et Joseph à Galilaea, de civitate Nazareth in Judaeam, in civitatem David, quae vocatur Bethlehem; eo quod esset de domo et familia David, ut proficeretur cum Maria, desponsata sibi uxore praegnanter. Factum est autem cum esset ibi, impleti sunt dies ut pareret. Et peperit filium suum primum genitum.*

Joan. c. 7, v. 40 et seq.: *Ex illi ergo turbæ, cum audissent hos sermones ejus, dicebant: Hic est verèd Propheta; alii dicebant: Hic est Christus: quidam autem dicebant: Numquid à Galilaea venit Christus? nonne Scriptura dicit, quia ex semine David, et de Bethlehem castello, ubi erat David, venit Christus?*

Quae duo Michaeae predicta de Jesu Bethlehemi orituro à nobis allata sunt, ea signare Messiam luculentè supra probavimus. Nunc superest ut ostendamus ipsa haec in Domino Jesu habuisse exitum, ut Messiam hunc esse efficiamus. Quamvis enim Bethlehemi natum eum esse Evangelista prodidit, testes idonei, ac coacti scriptores, eorumque hæc in parte valde debeat auctoritas ex secundo nostro axioma: et et tam distincta fuerit à primordio Judæa gens per tribus, et populos, et familias, et domos, inquit Tertullianus (adv. Marc. lib. 4, cap. 50), ut nemo faciliè ignorari de genere potuisset, vel de recentibus Augustianis censibus adhuc tunc fortassè pendentes, ac per ea etiam me silente obtulerat Bodini impietas, qui adversus Bethlehemiticum Christi ortum argumenta aliquot attulit; hæc nos tamen sigillatim retulimus.

Primum hoc est, Jesum Nazarethi esse natum: patriamque hanc, utpotè ignobilem, opprobrio ipsi fuisse; atque hinc Nathanaelem Philippo, Jesum Nazarenum eum esse quem Moses et Prophete prædixerant sibi nuntiant, respondisse: *A Nazareth potest aliquid boni esse?* (Joan. c. 1, v. 45, 46.) Jesum quoque ipsum, cum Paulum de caelo compellat (Act. c. 22, v. 8), seipsum Nazarenum, non Bethlehemitam dixisse. Quibus testimoniis consimilia afferri plura possunt, in quibus non populus solum Judæus, sed Jesu etiam discipuli et sequaces, Nazarethum patriam hunc habuisse, atque hinc prodixisse fatentur, ac Nazarenum, et Nazareum, et Galileum dicunt; quo postremo nomine Julianus Apostata ipsum contumelia causâ appellabat. Adde et ad Herodem, Galilææ tetrarcham, à Pilato esse remissum, ut hominem Galilææ ditiosum. At benè est, quod qui Nazarenum vel appellat ipsi, vel appellatum narrant Scriptores sacri, Bethlehemi natum esse idem asseverant, undè manifestum est de Nazarethi nomine ipsi fecisse vocabulum, ad significandum locum, non in quo natus

erat, sed quem ejus parentes incolabant, et in quo ipse fuerat educatus. Sic Virgilius Trojanum Casarem dixit, lib. 1. *Aeneid.*, quod Troja majores ipsius venissent. Augusto cognomen Turino fuisse narrat Suetonius, c. 7, *in memoriam majorum originis.* Idem inter illustres grammaticos quintum Caecilium Epitrotum, Tusculi natum refert de illustr. Gram., cap. 16, cognomine, non à loco ortus, sed à loco originis indito. Florentissimus etiam Homeri interpres Eustathius, patriam eam esse ait, non in quâ quis natus sit, sed in quâ educatus. Ejus verba in Hom. Odys., quoniam ad hæc questionem mihi videntur esse per opportuna, referre dignum est: *Hæc est patria definitio: patria enim urbs est quedam, in quâ quis post ortum educatus est. Adhuc ut qui talis non sit, sed post ortum patriâ sit privatus, is urbe hujusmodi exciderit, neque tam eam habet patriam, ac illam quae ipsum deinceps aluit.* Verè igitur Vajjera Rabba, et Bomildar Rabba Messiae patriam Aquiloni assignant, rerum verò ab eo gerendarum locum, Austro.

2° Alterum hoc objicit Bodinus, censum ab Augusto indictum, et à Cyrenio actum, cum historiâ Jesu haudquaquam congruere, quippe auctorem esse Dionem, evenisse id autem qui mortem Augusti proximè processit, atque eo anno Jesum jam annum decimum quantum attigisse. Ad id autem quod opponi potest, duplicem ab Augusto factam descriptionem, postream eam quam commemorat Dio, priorem verò per Cyrenium à Lucâ memoriae proditam, quae cum ageretur natus est Christus; ad id, inquam, subjicit Bodinus, rem aliter se habere, quippe hoc tempore Quintilium Varum Syriæ præsidem fuisse, non Cyrenium, qui multo post Herodis obitum Judææ censum egit; quorum omnium testem citat Josephum. A Bodino hic exagitari Beza manifestum est, cujus hæc est opinio, Augustum, ut breviarium illud imperii conficeret, cupio Suetonium, cap. ult. Aug., et Dio, lib. 56, meminissent, necesse habuisse orbis totius, quâ Romanum patebat imperium, descriptionem instituire, citrà ullam tributorum exactionem; id autem in Syriâ factum per Cyrium, sive Quirinium, illuc eâ tantum de causâ cum potestate missum, cum preses esset, sive Saturninus, sive Varus; post Archelai verò exilium, rursus eodem missum Quirinium, ut Archelai confiscaret pecunias, Syrorumque omnium, ac jam Syriæ contributorum Judæorum facultates censeret; posteriori hunc censum literis à Josepho proditum, lib. 18 Antiq., cap. 1, priorem à Lucâ. Itaque inane est quod adversus ea objicit Bodinus, Quintilium Varum præsidem fuisse, cum prior census actus est, non Quirinium; cum praemoneret eum Beza Varo numeris participem ac socium adjunctum fuisse Quirinium, quemadmodum Saturnino collegam datum Volumentium scribit idem Josephus, lib. 16, c. 14. Quae verane sint, jam non inquiri; absque examine certè, et confutatione à Bodino haudquaquam debuerat prætermitti. Verùm sic agitur: quod boni est, excerpit; dicit quod mali est, vel quod mali esse putat, cum nihil sit quin malè narrando depravari possit.

Profecio in Bezae sententiam concesserunt viri eruditionis famâ nobilissimi, Scaliger, Casanobonus, Druisius, Petavius, Grotius; plurimumque juravi videtur causa hæc ipsi Lucae verbis: *Hæc definitio prima facta est à præside Syriæ, Cyriano: quasi innocens post primam illam descriptionem à Cyrenio factam, aliam deinde fuisse institutam ab eodem, nempe postquam Archelai pecunia in fiscum sunt redactæ, quæ et ab eodem Lucâ in Actis, cap. 8, v. 57, commemoratur. Nos quoque tantorum virorum sententia poteramus adherere, et Bodini cavillationum securi ad alla pergere; verùm quoniam dignus vindice nodus hic est, in eo industriam quoque nostram experiemur.*

3° Altorum igitur acutè exogitatis super illo Quirinii censu à Lucâ memorato interpretationibus compendi causâ prætermisissis nostram proferemus. Censum Romani imperii ab Augusto ter actum fuisse testificatur Suetonius (Aug. cap. 17). Docent idem nos Aneyranæ tabulae, quas in Pandectis suis Turcicus Leunclavius, et in inscriptionibus suis Gruterus representant; atque id insuper, primum censum habitum fuisse Augusto VI, Agrippa II, Coss., qui annus congruit cum Juliano 18; secundum, Marcio Censorino et Asinio Gallo Coss., anno nimirum Juliano 58; tertium, Sexto Pompeio et Sexto Appuleio Coss., Juliano anno 59. Alio secundum hunc censum cum esse, qui cum ageretur, natus hunc Lucas refert. Sciendum enim est rem fuisse censum diuturnioris operæ, quæque in plurium annorum spatium excurreret. Cùm Davidis Hebraeos percensus Joab, decem præter menses in eam rem insumpsit, natus in censum non venerint Levitæ et Benjaminitæ, ut habet Josephus, lib. 7, cap. 10. Hinc existimari potest, quante fuerit molis ac temporis Romanum totum imperium lustrare et censere. Faciliè ergo crediderim ab anno 58 Juliano coeptum hunc censum, ad Christi usque ortum perseverasse. Atqui Q. Scaudius Saturninus, vir consularis, preses in Syriam missus est circa hunc ipsum annum Juliano 58, Syriamque per quinque annos circiter rexit. Extremis itaque prefecturae suæ temporibus, cum puto mandatum accepisse de censu habendo per Syriam. Nam prius per Italiam, finitimasque provincias institui censum oportuit, quàm in extremis imperii finibus. Etsi enim res eodem tempore per universas provincias administrari potuit, quantum tamen tabulae censuales ad Augustum, postquam perfectæ erant, mittebantur, ut imperii facultates haberet perspetas, vis credibile est tot rebus simul cognoscendis, et ad examen summa revocandis animum adhibere potuisse; quod perficere erat, si res ordinè gesta esset. Ex his autem censuibus tabulis videtur breviarium imperii Suetonio et Dionii memoratum Augustus confecisse. Igitur si medullito imperii percensendo tribuamus quadriennium, censum agi coeptum in Syriâ dicemus eo anno, qui postremus fuit Saturnini. Cùm autem res abiret in diem, videtur excessivè magnistrati antè abdicatum censum, ejusque peragendi curam successori tuo P. Quintilio Varo reliquisse. Quâ cum instaret operi, tunc natus est Jesus Dominus.

Præside Quintilio Varo natum esse Jesum colligi potest ex Josephi Antiquitatum libro decimo septimo, capite septimo, ubi legitur ab aliquo jam tempore Varum præfuisse Syriæ, cum ad patrem Herodem Antipatrem rediit. Aliquantum etiam intercessit temporis inter Antipatrem rediit et Herodis obitum. Atqui anno ipso quo natus est Christus Jesus, vel proximo certè obisse Herodem, optimorum chronologorum sententia est. Ergo mihi virè videtur quàm proximam, Syriam regente Quintilio Varo Jesum Christum natum esse, atque in censum venisse à Saturnino inchoatum, cum eum Quintilianus Varus absolveret. Omnes igitur omnino extricaverimus difficultates, si apud Lucam pro *Κυριου* legamus *Κυριου*, quod facile patitur similitudo nominum et characterum affinitas. Ut sic recenardat totus ille versiculus Luca: *Αὐτῆ ἡ ἀπογραφὴ πρῶτη ἔπαισε ἡγεμονίας τοῦ Σεβαστοῦ Κωνσταντοῦ*. Prima dicitur illa descriptio, quod non antea vocata fuisset ad censum Judeæ. Patet ex Justino adversus Tryphonem: *Cum primus ille census sub Cyrenio tunc ageretur, ascendit (Joseph) Nazareth, ubi domicilium habebat, Bethlehenuum, undè erat oriundus, ut in censum referretur*. Jam verò præsertim est liquidus Tertulliani intellectus, qui libro quarto adversus Marcionem, cap. 49, sic dixerit: *Sed et census constat actus sub Augusto nunc in Judæam per Sentium Saturninum, apud quod genus ejus inquirere potuissent*. Census ait actus per Saturninum, qui eos inchoavit et proxevit, sed magistratu abire jussus opis absolvendum Quintilio reliquit. Si quis nostram hanc opinionem cum aliis omnibus hæctenus propositis contendat, longè simplicior esse angustisque longè sese expedire facultas et minis sibi permittere reperiet. Nam Beza, cujus expositionem Scaliger, alique quo dixi, tanto consensus, illaudat ipsius auctore, exeperunt, fingit duos à Quirinio census actos, quod nullius defendi potest auctoritatis suffragio, et à Josepho fuisset præterminis sum vii credibile est. Multo minis etiam probabilis est *Σεβαστοῦ ἡγεμονίας*, Syriæ præsidem appellari, qui censor et *επιγραφεὺς* tantum fuit. At eum temeritatibus fortasse aliquis non arecset et audacie, qui receptam in Evangelio Luca lectionem sollicitemus, quasi sacros illos apices reflingamus ad libitum, et divina oracula ad arbitrium nostrum revocemus. A quo tantum certè absudum, ut summam illis reverentiam à nobis et ab alijs exhiberi velimus. Neque verò quequam hæc in parte putamus esse peccatum, cum viros orthodoxos, habeamus iidem et heterodoxos, quorum exemplum sequamur. Præterea in Luca Evangelium maximas incanibus memorie ab Epiphonio, hæc 42, c. 41, profudit est. Legi velim quæ in eam rem scripta sunt à Sixto Senensi Bibliothecæ septimo, hæc 4. Neque hunc duntaxat, sed reliquos etiam Testamenti utriusque libros mendis fuisse obnoxios, cum variantibus lectione quæ à multis sunt collectæ, et veterum interpretationes quas observare licet, tum et celeberræ sanctorum Patrum, Origenis præsertim, Chrysostomi et Hieronymi testimonios nos edocent. Obijci id

etiam potest, probabile non esse censum illum secundum ab Augusto institutum, à magistratu Romano habitum fuisse in Judæa, cuius rex erat Herodes summo et optimo jure, et ad cuius pertinebat officium tributa exigere à subditis.—Respondeo à beneficiario jure regnum hoc Herodem tenuisse, propterea quæ certam tributa Romanis pependisse, quemadmodum tradit Appianus (Bell. civil., lib. 5). Censum autem agebantur non ad exigenda solum tributa, sed et ad cognoscendas etiam singulorum facultates, STATES, familias, artes, et officia. Intererat autem Romanorum prospectas habere vires Judææ terre, cuius supremum dominium ad se pertinebat; et ex quâ stipendia Pompeius, alique Romanorum magistratus jam antea percepant. Venerunt ergo in censum Judeæ, sed pro sua conditione; alius enim fuit eorum census, qui jure Quiritium, alius eorum qui jure Latii, vel qui jure Italico, vel qui jure Provinciarum, vel qui jure beneficiario censebantur. Nec regnorum solum et provinciarum, sed et urbium etiam diversa erant jura. Patet id ex Digestorum titulo de censibus. Suo ergo jure ad censum venit Judæa, cum ab Augusto census est institutus, nempe extra indicationem tributum.

4° Tertio hoc argumento Evangelii Luca veritatem oppugnat Bodinus, quod ad hunc censum nequaquam vocati sint peregrini, aut socii, aut vectigales, sed cives tantum Romani; testemque citat Eusebium (Chron. lib. 2), qui et civium hoc censu descriptorum numerum designat; Jesus autem, cum non fuerit Romanus civis, censeri non debuerit. Verum etsi Romanorum civium numerum expressit Eusebius, non inde rectè colligitur cives tantum professionem edidisse; nec civium omnium, sed eorum tantummodò qui arma ferre possent, nomina in publicum edit solebant. Livius de primo censu quem fecit Servius Tullius: *Nulla octoginta civium census dicuntur*. Adjicit scriptor antiquissimus Fabius, eorum qui ferre arma possent cum fuisse numerum. (Lib. 1, cap. 44.) Nihilominus tamen in tabulas censuales reliquorum quoque omnium relata fuere nomina. Unde Justinus, Tertullianus et Chrysostomus, apographas consuli juben, in quibus Jesu nomen à Quirinio descriptum erat. Porro provinciarum, itidem ut civium, habebantur census lustrales aliquid, hoc est, quibus completis lustrum conderetur, aliquando sine lustris. Quira lustrum missus est ab Augusto in Syriam Quirinius, qui jus genti redderet, et facultates censeret: verba sunt Josephi lib. 18, cap. 4. Extrâ lustrum quoque censum à tribus Galliis egi Augustus, cum Narbone conventum ageret; et deinde Germanicus, et Claudius, et Volusius, Africanus, ac Trebellius sub Nerone, et Adrianus et Julianus. At census ille in Syriâ per Saturninum et Varum actus, cum secundi censûs Augusti pars fuerit, ut dixi, per lustrum actus fuit; tres enim Augusti census, de quibus supra diximus, lustrales fuisse docet nos monumentum Ancyranum. Præterea per ordinarios magistratus, aliquando census habebantur, velut iste, nascente Christo, actus fuit per Saturninum et Varum, Syriæ presides, iter

alter ille post Archelæi exilium in Syriâ per Quirinum præsidem actus. Aliquando verò agebantur per extraordinarios magistratus, censûs tantum habendi causâ missos. Velut ille, quem commemorat Dio, lib. 56, ab Augusto institutus penultimo vite anno, aliis aliò ob hæc causam missis. Viginti viros speciatè probitatis ad id ab Augusto delectos fuisse scribit Suidas in *ἀπαρ.*, tit. 57, de cens. et censit. et Peræq. et Inspect. Cod. lib. 41. Hanc curam qui suscipiebant, censitores, et perasutores, et inspectores appellantur in codice. Greci *ἐπιγραφῆς* dicunt ejusmodi fuerunt Hellenius et Julianus, in Cappadociam ad id minus missi, quos scriptis suis celebravit Gregorius Nazianzenus in Orat. 91 ad Jul. *ἐπιγραφῆς*. Igitur manifesta est Bodini Semijudei inscitia, qui Christum Jesum censum fuisse negat hoc argumento, quod vectigales, socii, et peregrini minime censi fuerint.

5° Summè etiam impertite ac supinitatis illud est, quod objicere pergit Bodinus, nullum unquam fuisse tam acerbum censorem, qui homines censendi causâ loca mutare cogeret; molestiæ futurum id fuisse intolerabilem, et sumptus infiniti; sed illic censum fuisse unumquemque, moribus Romanorum, ubi domicilium habuit; Casarem ipsum dictatorem, cum censum populi haberet, ad singulas domos civium Romæ tunc habitantium adisse. Respondeo primo censum hunc Julii Casaris fuisse extraordinarium, nec more, nec loco solito habitum, ut observat Tranquillus, c. 42, in Jul., nec cum censum fuisse lustralem, nec à Casare tanquam censore, sed tanquam præfecto morum actum, ejusmodi censum et ab Augusto fuisse deinde initum, præter tres eos census supra memoratos; itaque non censum à Suetonio, sed recensum appellari, quemadmodum et in Epitome Livii, lib. 115. Alio præterea falsum esse, neminem coactum fuisse censendi causâ loca mutare. Notat Livius, lib. 53, cap. 37, et lib. 42, cap. 9, Cass. Valerius Messala, et Livio Salliatore, Campanos ex Senatusconsulto Romæ censeri fuisse coactos, cum incertum fuisset antea ubi censentur. Notat idem, C. Popilio Larnateo et P. Ælio Ligure Coss., cum lustrum conderent censores Q. Fulvius Flaccus, A. Postumius Albinus, minorem aliquanto fuisse numerum, quia Postumius consul pro concione edixerat, qui socium Latinis nominis, ex edicto C. Claudii consuli redire in civitates suas debuissent, ne quis eorum Romæ, sed omnes in suis civitatibus censentur. Ulpiani libro tertio de Censibus verba hæc sunt: *Is vero qui agrum in alia civitate habet, in eâ civitate proficere debet, in quâ ager est; agri enim tributum eandem civitatem debet levare, in cuius territorio possidetur*. Extat id L. Forma, §. 2, d. de Censibus. Habebat quoque lex imp. Theodosii et Valentiniiani, cod. de naturalibus liberis, quam hic referre operæ prælitum est: *Si quis, seu liber ipse, seu curius sit nexibus obligatus, et tradendis filios naturales, vel omnes, vel quos quemque mælucrii; ejus civitatis curia, undè ipse oritur, et in solidum hæredes scribendi liberam ei concedimus facultatem*. Quod si cui, non ex urbe, sed ex vicio, vel possessione quavisbet oriundo naturales liberi contigerint, eosque velit

sub definitione predicta curia splendore honestare, et hæreditatis optibus adjuvare, civitatis adscribendi sunt ordini, sub quâ vicus ille ce possessioni censeatur. His adnotat Novella 89, cap. 2, §. 2: *Si quis iugiter ex quilibet oriatur civitate, sive curiatis, sive etiam liber huiusmodi sit fortuna, libebit ei sicuti naturaliæ offerre filium curia illius undè oritur civitatis*. Si verò ne civis ipse consistat, sed ex villa quidam aut vicio sit oriundus, illi à patre offeratur civitatis, et senetipsam offerat, sub quâ civitate villa aut vicus tributa persolvit. Ex his sequitur professionem, legibus Romanis, sequi debuissent locum undè origo ducebatur. Pecuniarie etiam id Judæis fuit, qui in tribus, familias et domos distributi erant. Cum censurim populatum jussit David, censum tribus Juda seorsim adiutavit sacer historicus, quod non fecisset utique, nisi seorsum census fuisset. Moribus ergo Romanorum et Judæorum conferre so Josephus debuit in tribum suam, que Juda fuit, et in patriam Davidis patriamque ipsius, undè genus ducebat, que Bethlehæm fuit.

6° Nec minoris tarditatis plenum est ac stuporis postremum Bodiani argumentum, quo feminas in censum venisse negat, nequum gravidas et parturi proximas (eiusmodi fuit Maria, Christi Jesu mater, cum censendi causâ Bethlehæm venisset, ad tantum iter suscipiendum fuisse coactas. Cui probando Livium citat, quem ait, quodsecumque civium numerum ex censibus describebat, hæc verba subjicere: *Præter mulieres*; neque verò Moseum aut Davidem, habitatis à se censibus, feminas aut pueros anis viginti minores censeuisse. Ego verò existimo verba, qua post descriptionem censum aliquibus locis adiecit Livius: *Præter orbes, orbisque, vel, Præter pupillos et viduas, longè aliter explicanda esse ac à Bodino explicatur*; non enim censu exclusos significant *arbitros et orbes*, sed potius in censum eos quoque venisse, etsi numerum non exprimit Livius. Locupletem damus fidejussorem Dionysium Halicarnæensem, lib. 4 et 5, et 9. Is de censûs institutione disserens, cuius auctor fuit Servius Tullius, singulorum ait relata fuisse in censum nomina, parentum item, liberorum, et conjugum. Idem alibi censum à Servio Tullio regie institutum docet à T. Largio primo dictatore fuisse instauratum, descriptis singulorum nominibus, uxorumque et liberorum. Liqet id etiam ex Ciceronis libro tertio de Legibus: *Censores populi, civitates, soboles, familias pecuniasque censent*. Factum id dicit Bodinus Romæ, non in provinciis, prænotanda nec in Syriâ. At si illi occuleret Ulpianus, homo Syrus, Tyro oriundus, cujus verba hæc sunt à libro secundo de Censibus: *In Syriis, à quatuordecim annis masculi, à duodecim feminæ, usque ad sexagesimum annum, tributo capitibus obligantur*. Id legas lib. 5 D. de Censibus. De nihilo est quod subjicit Bodinus, censibus à Mose et Davide actis exclusos fuisse pueros et feminas; nam etiam eorum expressa sint duntaxat nomina qui arma ferre possent, non ex eo colligitur reliquam multitudinem, seu, feminarum et puorum in censum non venisse; sepe enim et Livius, ut monui, eorum tantum describit

numerus, qui armis erant idonei, quamvis et alii quoque, conjunctaque tandem ætatis essent vel sexus, censerentur. Preterea Mariam matrem Christi fuisse *κεκλησασα*, propterea Joseph proximo agnato ex lege Moysi nupsisse, à viris eruditiss demonstratum est. Quo posito, eam certe ad censum venisse oportuit, alioqui sublatum fuisset nomen patris illius de familia sua, quia non habuit filium; atque ita violata esset lex à Deo sancita, cum Salphaadi filius *κεκλησασα* paterna hereditas adjudicata est. Rectè ergo Tertullianus: « Apud Romanos in censu descripta est c Maria, ex qua nascitur Christus. »

CAPUT XI.

DE NOMINE JESU, QUOD SERVATOREM SONAT.

Isa. c. 12, v. 3: *Nascietis aquas in gaudio de fontibus Saluatoris.*

Isa. c. 51, v. 5: *Propè est Justus meus; egressus est Saluator meus.*

Isa. c. 62, v. 1, 11: *Propter Sion non tacebo, et propter Jerusalem non quiescam, donec egrediatur ut splendor Justus ejus, et Saluator ejus ut tempus accendatur.... Ecce Dominus auditum fecit in extremis terre: Dicite filie Sion: Ecce Saluator tuus venit, ecce merces ejus cum eo, et opus ejus coram illo.*

Isa. c. 63, v. 8, 9: *Et dixit (Dominus): Veritatem populus meus est, filii non negantes; et factus est eis Saluator. In omni tribulatione eorum non est tribulatus, et Angelus faciet ejus salutare eos.*

Habac. c. 3, v. 15, juxta Sextam editionem: *Ἐξήλας τὸν εὐναὶ τὸν ἄβυθόν σου δὲκ Ἰερουσαλὴμ σου. Exististi ad servandum populum tuum per Jesum Christum tuum.*

Habac. c. 5, v. 17: *Ego autem in Domino gaudebo, et exultabo in Deo Jesu meo.*

Zach. c. 9, v. 9: *Exulta satis, filia Sion; jubila, filia Jerusalem: Ecce rex tuus venit tibi, justus et Saluator.*

Math. c. 1, v. 20 et seq.: *Angelus Domini apparuit in somnis ei (Joseph), dicens: Joseph, fili David, noli timere accipere Mariam conjugem tuam; quod enim in eâ natum est, de Spiritu sancto est. Pariet autem Filium, et vocabis nomen ejus Jesum; ipse enim salutum faciet populum suum à peccatis eorum.... Et non cognoscebat eam (Joseph), donec peperit Filium suum primogenitum, et vocabit nomen ejus Jesum.*

Luc. c. 1, v. 30, 31: *Et ait Angelus ei: Ne timeas, Maria, invenisti enim gratiam apud Deum. Ecce concipies in utero, et paries Filium, et vocabis nomen ejus Jesum.*

Luc. c. 2, v. 21: *Et postquam consummati sunt dies octo, ut circumcideretur puer, vocatum est nomen ejus Jesus, quod vocatum est ab Angelo, priusquam in utero conciperetur.*

Hebraicum Christi nomen est *ישו*, unde prisci Judæi et recentiores postremam litteram detriverunt, ut supersesset *יש*, sive quòd litteram illam pronuntiare difficile sit, sive quòd salutare hoc nomen Christo esse tribuere verpi illi recusarent. Rem enim dubiam relinquunt Elias in Thishi. Ut ait, vulgatum inter-

illos Christi Jesu nomen est *ישו*, quod in aliquibus veteris Testamenti locis ad Christum pertinentibus reperitur; collectis *ישו* *ישו*, *capitibus* dictionum, per eam Cabale artem quam Rabbinii appellant *כתב ישר*, hoc est, *scripturam que fit per nomen*. Velut in quadagesimo nono capite Genesios, comate decimo; quod Messiam predicare satis constat ex illi que superius disserimus, he voces extant: *וְיָשׁוּעַ*, *וְיָשׁוּעַ*, quarum achronostichis est *ישו*. Item in Psalmo septuagesimo primo, qui venturi Messie vaticinium est, hæc legas commate decimo septimo: *וְיָשׁוּעַ*, *וְיָשׁוּעַ*, quarum dictionum si summa elementa conjunxeris, exurgit dicitio *ישו*. Messiam quoque prenuntiat Psalmus nonagesimus quintus, cujus duodecimus versiculus ab his vocibus capit initium: *וְיָשׁוּעַ*, *וְיָשׁוּעַ*, quarum sigla dant vocabulum *ישו*. Quæ tanquam sum Judaice vanitatis plenissima, suis tamen artibus impuri homines revincendum sunt, et suo sibi gladio juglandi. Quin et serpentinum morsum, et haustus veneni, nomine Jesu sanatos fuisse Thalmudiste referunt in libro de Sabbato, capite decimo quarto, et in Avoda Zara, secundo capite.

CAPUT XII.

DE NOMINE EMMAUEL, QUOD SIGNIFICAT: NOBISCUM DEUS.

Isa. c. 7, v. 14: *Ecce Virgo concipiet, et pariet Filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel.*

Math. c. 1, v. 20 et seq.: *Angelus Domini apparuit in somnis ei (Joseph), dicens: Joseph, fili David, noli timere accipere Mariam conjugem tuam; quod enim in eâ natum est, de Spiritu sancto est. Pariet autem Filium, et vocabis nomen ejus Jesum; ipse enim salutum faciet populum suum à peccatis eorum. Hoc autem totum factum est, ut adimpleretur quod dictum est à Domino per Prophetam dicentem: Ecce Virgo in utero habebit, et pariet Filium, et vocabunt nomen ejus Emmanuel, quod est interpretatum: Nobiscum Deus.*

Joan. c. 1, v. 14: *Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis.*

Etsi gematrice artis Judæorum summa inanitas est, quoniam tamen ad oppugnandum Christianorum causam eâ utuntur aliquando Judæi, retorquenda in auctores hæc stoliditas est. Legitur in Sopher Aemania, cap. 2, juxta disciplinam hujus rationis, *עֲשֵׂה* esse, dictionem hæc Emmanuel, *עִמָּנוּעֵל*, et illam *יֵשׁוּעַ*. Uadè unum eundemque esse Emmanuellem illum ab Isaiâ præsumitatum, ac Jesum Dominum, si sibi constare et doctrinæ suæ præceptis consentanea loqui veint, fieri omnino necesse habent Masoretæ.

CAPUT XIII.

MAGI JESUM ADORANT, ETQUE MUNERA OFFERUNT.

Psal. 71, v. 9 et seq.: *Coram illo procedent Æthiopes, et inimici ejus terram linguent. Reges Tharsis et insula munera offerent; reges Arabum et Saba dona adducent.... Et vivet, et dabitur ei de auro Arabia.*

Isa. c. 8, v. 5, 4: *Et dixit Dominus ad me: Voca*

nomen ejus, accelera spolia detrahere, festina prædari; quia antiquum sciat puer vocare patrem suum et matrem suam, auferet fortissidè Damasci, et spolia Samaria coram rege Assyriorum.

Isa. c. 60, v. 6: *Omnes de Saba venient, aurum et thus deferentes, et tandem Domino annuntiantes.*

Math. c. 2, v. 1 et seq.: *Cam ergò natus esset Jesus in Bethlehem Juda, in diebus Herodis regis, ecce Magi à Oriente venerunt Hierosolymam, dicentes: Ubi est, qui natus est Rex Judæorum?... Intrantes domum invenerunt puerum cum Mariâ matre ejus; et procedentes adoraverunt eum, et aperit thesauris suis obtulerunt ei munera, aurum, et thus et myrrham.*

CAPUT XIV.

JESUS FUGIT IN ÆGYPTUM, ET POST DICTURNAM MORAM REDIT IN PATRIAM.

Osee, cap. 2, v. 1: *Ex Ægypto vocavi filium meam.*

Math. c. 2, v. 14 et seq.: *Qui (Joseph) consurgens accepit puerum et matrem ejus nocte, et recessit in Ægyptum, et erat ibi usque ab obitu Herodis; ut adimpleretur quod dictum est à Domino per Prophetam dicentem: Ex Ægypto vocavi filium meum.... Defuncto autem Herode, ecce Angelus Domini apparuit in somnis Joseph in Ægypto, dicens: Surge, et accipe puerum et matrem ejus, et vade in terram Israel; defuncti sunt enim qui querebant animum pueri. Qui consurgens accepit puerum et matrem ejus, et venit in terram Israel.*

CAPUT XV.

INFANTUM CEDES AB HERODE PERPETRATA.

Jercin. c. 31, v. 15: *Hæc dicit Dominus: Vox in excelso audita est lamentationis, iuctus, et fletus Rachel plorans filios suos, et notentis consolari super eis, quia non sunt.*

Math. c. 2, v. 16 et seq.: *Tunc Herodes videns quoniam illusus esset à Magis, iratus est valdè, et mittens occidit omnes pueros qui erant in Bethlehem, et in omnibus finibus ejus, à bimato et infra, secundum tempus quod exquisierat à Magis. Tunc adimpletum est quod dictum est per Jeremiam Prophetam dicentem: Vox in Ramâ audita est, ploratus et ululatus multus: Rachel plorans filios suos, et noluit consolari, quia non sunt.*

Memorable est, et ad fidem Evangelicæ historie consiliandam peropportum Augusti dictum, de Herodis sevitiâ in Judæorum infantes, ipsimque ad eò ejus filium, quod refertur à Macrobio lib. 2, cap. 4: *Cum audisset, inquit, inter pueros, quos in Syria Herodes, rex Judæorum intra bimatum jussit interfici, filium quoque ejus occisim, ait: Melius esse Herodis porcum esse quam filium. Filius ille Herodis inter pueros Judæos Bethlehemitas à patre interfectus, coëquis tandem fuerit, variè est ab eruditiss disceptatum. Baronius aliquè censent fuisse eum infantem recens natum; jussu patris cum aliis interfectum, ne is foret ad quem, ex Magorum vaticinio, regnum Judæorum esset perveriturum; ejus mentionem fuisse prætermisam à Josepho, quem alias res complures memoriâ dignas silentio quoque pressisse constat; velut Jobi*

historiam et Piscinæ ad Probatam portam, cujus præter Joannem Benjamin quoque meminit in Itinerario. Hanc opinionem meritò refellit Casanubon. (adv. Baron. Exercit. 2, cap. 16.) Opinatur Grotius, in Math. c. 2, v. 16, duas historias in unam confuisse Macrobius, alteram de Bethlehemitarum infantum cede, quam ex libris Christianorum, Christianus fortassè et ipse accepit; alteram de cede Antipatri à patre Herode interfecit; cujus opinionis argumenta profert nonnulla. Equidem Antipatrum à Macrobio notari existimo, sic tamen ut non duas in unum confunderet historias, sed unicam historiam, camque distinctam ac veram narraverit. Nam quod scribit, occisum eum fuisse inter pueros Bethlehemitas, non sic intelligendum est, quasi unus fuerit ex his pueris, sed quo tempore trucidati illi sunt, eodem et hæc morto fuisse affectum. Inane ergò est quod objicit Grotius, Antipatrum jam provectum ætate, quique Bethlehemi non erat, cum interficerentur Bethlehemitici infantes, non satis rectè dicitur inter illos fuisse occisum. Gades modo Antipatri et infantum eodem circiter tempore, ejusdemque hominis jussu patrem sit, etiamsi magnum inter hos illumque fuerit discrimen ætatis, nec eodem loco eussi sint, jure dicitur inter illos fuisse necatus: cum præsertim non intrâ Bethlehemi oppidi muros laniena hæc grassata sit, sed omnes ejus fides fuerit pervagata, ut habet Evangelista. Adit Grotius Antipatrum quinto ante Herodis mortem die fuisse occisum: puerorum autem eodem aliquantò ante contigisse, idque intelligi ex eo quòd defuncto Herode in patriam ex Ægypto statim Joseph cum Jesu et Mariâ redierit. Si tempora rectè distinxeris, plana omnia fiunt. Nam post discessum Magorum, de capessendâ in Ægyptum fugâ admonitus Joseph ab Angelo, illic statim profectus est. Secuta est deindè aliquantò post cedes. Hanc excepit Antipatri interitus. Exstinctus est quinto post die Herodes ipse. Rumor postmodum confusus, ut fit, et indistinctus de cede infantum et Antipatri dissipatur, venique ad Augustum; qui re nondum accuratè exploratâ, neque discrimine locorum, aut facinoris modo, causivè intellectis, memor jam duos ab Herode filios prius interfectos, Alexandrum et Aristobolum, melius esse dixit Herodis porcum esse quam filium. Instat Grotius, aique dictum ad Antipatri, non ad puerorum eodem pertinere, atque inde apparere prius illud solum ad Augustum esse perlatum, Macrobius vero illic *κατακτασθαι* mentionem perperam attexuisse. Quod ita se habere non concedimus: nam ut atrocius Augusto visum est, Herodem in provecte jam ætatis filium, regniq; sui successorem testamento designatum, ac sue jam dignitatis participem sævissime, quam in ignobile puerorum vulgus, itâ illud notis dicto falso, quam istud prosectum est. Fortassè et de *κατακτασθαι* quid sentiret adject, sed à Macrobio, vel ab eo undè accepit Macrobius, prætermisum, hoc est, qui jocos tantum Augusti referre fuerat propositum. Constat ergò hæc in parte sua fides Macrobio, qui illustri testimonio Evangelicam hæc historiam assertit.

CAPUT XVI.

JESUS HABITAT NAZARETH, ET NAZAREUS APPELLATUR.

Judic. c. 15, v. 5, 7: *Concipies et paries filium, cuius non tangi caput vocabula; erit enim Nazareus Dei ab infantia sua, et ex matris utero; et ipse incipiet liberare Israel de manu Philistinorum... Ecce concipies et paries filium; care nevinam bibas, nec siceram, et ne ali- quod rescaris immundo; erit enim puer Nazareus Dei ab infantia sua, ex utero matris suae, usque ad diem mortis suae.*

Isa. c. 41, v. 1, juxta hebraicum exemplar: *Et egredietur virga de radice Jesse, et Nazareus de radice ejus ascendet.*

Isa. c. 55, v. 2: *Et ascendet sicut virgultum, et sicut radix de terra sitionii.*

Math. c. 2, v. 22, 23: *Admonitus (Joseph) in somnis, accessit in partes Galilaeae. Et veniens habitavit in civitate quae vocatur Nazareth, ut adimpleretur quod dictum est per prophetas: Quoniam Nazareus vocabitur.*

Luc. c. 9, v. 59 et seq.: *Et ut perfecerunt (Joseph et Maria) omnia secundum legem Domini, reversi sunt in Galilaeam, in civitatem suam Nazareth. Puer autem crescebat... Et descendit (Jesus) cum eis, et venit Nazareth, et erat auditus illis.*

CAPUT XVII.

JOANNES CHRISTI PRECURSOR.

Isa. c. 40, v. 3 et seq.: *Vox clamantis in deserto: Parate viam Domini, rectas facite in solitudine semitas Dei nostri. Omnis collis exaltabitur, et omnis mons et collis humiliabitur, et erunt prava in directa, et aspera in vias planas. Et revelabitur gloria Domini, et videbitur omnis caro reverens quod os Domini locutum est.*

Mal. c. 3, v. 1: *Ecce ego mitto Angelum meum, et preparabit viam ante faciem meam; et statim veniet ad templum suum Dominator quem vos queritis, et Angelus Testamenti quem vos vultis.*

Math. c. 3, v. 1 et seq.: *In diebus autem illis venit Joannes Baptista predicans in deserto Judaeae, et dicens: Poenitentiam agite, appropinquavit enim regnum caelorum. Hic est enim qui dictus est per Isaiam Prophetam: Jecentem: Vox clamantis in deserto: Parate viam Domini, rectas facite semitas ejus.*

Math. c. 11, v. 7, 10: *Capitit Jesus dicere ad turbas de Joanne... Hic est de quo scriptum est: Ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui preparabit viam tuam ante te. Et Luc. c. 7, v. 27.*

Marc. c. 1, v. 1 et seq.: *Initium Evangelii Jesu Christi, filii Dei: sicut scriptum est in Isaiâ Prophetâ: Ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui preparabit viam tuam ante te. Vox clamantis in deserto: Parate viam Domini, rectas facite semitas ejus.*

Luc. c. 1, v. 76: *Et tu, puer, Propheta Altissimi vocaberis; praebis enim ante faciem Domini, parare vias ejus.*

SPIRITUS SANCTUS DESCENDIT SUPER JESUM RECENS BAPTIZATUM; CUI ET TESTIMONIUM PERHIBUIT A DEO PATRE, TUNC ET CUM TRANSFIGURATUS EST.

Isa. c. 11, v. 1 et seq.: *Et egredietur virga de radice Jesse, et flos de radice ejus ascendet, et requiescet super eum spiritus Domini.*

Isa. c. 42, v. 1 et seq.: *Ecce servus meus, suscipium eum; electus meus, complacuit sibi in illo anima mea, dedi Spiritum meum super eum; judicium gentibus proferet. Non clamabit, neque accipiet personam, ne audietur vox ejus foris, calatum quassatum non contoret, et flammam fumigans non exstinguetur, in veritate edocet judicium. Non erit irasitis, neque turbulentus, donec ponat in terrâ judicium, et legem ejus insulae exspectabunt.*

Isa. c. 61, v. 1 et seq.: *Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me; ad annuntiandum mansuetis misit me, ut melerer contritis corde, et predicarem captivis indulgentiam, et clavis aperiens, ut predicarem annum placabilem Domino, et diem ultionis Deo nostro.*

Math. c. 5, v. 16, 17: *Baptizatus autem Jesus confessam ascendit de aquâ, et ecce aperti sunt ei caeli; et vidit Spiritum Dei descendantem sicut columbam, et venientem super se. Et ecce vox de caelis dicens: Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacuit. Et Marc. c. 1, v. 9 et seq., et Luc. c. 5, v. 21, 22.*

Math. c. 12, v. 15 et seq.: *Jesus autem sciens recessit inde, et secuti sunt eum multi, et curavit eos omnes: et precepit eis ne manifestum eum facerent; ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam Prophetam dicentem: Ecce puer meus quem elegi, dilectus meus, in quo bene complacuit animae meae. Ponam Spiritum meum super eum, et judicium gentibus nuntiabit. Non contendet, neque clamabit, neque audiet aliquis in plateis vocem ejus; ardentem quassatam non confringet, et flammam fumigans non exstinguet; donec ejiciat ad victoriam judicium: et in nomine ejus gentes sperabunt.*

Math. c. 17, v. 8: *Adhuc eo loquente: Ecce nubes lucida obumbravit eos. Et ecce vox de nube, dicens: Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacuit: ipsum audite. Et Marc. c. 9, v. 6, et Luc. c. 9, v. 54, 55.*

Joan. c. 1, v. 52 et seq.: *Et testimonium perhibuit Joannes dicens: Quia vidi Spiritum descendantem quasi columbam de caelo, et mansit super eum. Et ego nesciebam eum; sed qui misit me baptizare in aquâ, ille mihi dixit: Super quem videris Spiritum descendantem et manentem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu sancto. Et ego vidi, et testimonium perhibui, quia hic est Filius Dei.*

2 Petr. c. 1, v. 17: *Accipiens enim a Deo Patre honorem et gloriam, voce delapsâ ad eum hujusmodi a magnificâ gloriâ: Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacuit; ipsum audite.*

CAPUT XIX.

JESUS UNCTUS A DEO.

Psal. 2, v. 2: *Adstiterunt reges terrae, et principes*

convennerunt in unum, adversus Dominum et adversus Christum ejus.

Psal. 44, v. 8: *Dilexisti justitiam, et odisti iniquitatem; propterea unxit te, Deus, Deus tuus, oleo laetitiae coram orbitibus tuis.*

Isa. c. 61, v. 1: *Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me.*

Thren. c. 4, v. 20: *Spiritus oris nostri Christus Dominus captus est in peccatis nostris; cui diximus: In umbra tuâ vivemus in gentibus.*

Luc. c. 4, v. 17 et seq.: *Et traditus est illi liber Isaiae Prophetae. Et ut revolvit librum, invenit locum ubi scriptum erat: Spiritus Domini super me, propter quod unxit me... Capitit autem dicere ad illos: Quia hodie impleta est haec Scriptura in auribus vestris.*

Act. c. 2, v. 36: *Certissimè sciat ergo omnis domus Israel, quia et dominum eum et Christum fecit Deus hunc Jesum quem vos crucifixistis.*

Act. c. 4, v. 26, 27: *Adstiterunt reges terrae, et principes convennerunt in unum, adversus Dominum et adversus Christum ejus: convennerunt enim verò in civitate istâ adversus sanctum puerum tuum Jesum, quem unxisti, Herodes et Pontius Pilatus.*

Act. c. 10, v. 37, 38: *Vos scitis quod factum est verbum per universos Judaeos; incipiens enim a Galilæa, post baptismum quod predicavit Joannes, Jesum à Nazareth, quomodo unxit eum Deus Spiritu sancto et virtute.*

Hebr. c. 1, v. 8, 9: *Ad Filium autem: Thronus tuus, Deus, in seculum seculi; virga aequitatis, virga regni tui; dilexisti justitiam, et odisti iniquitatem; propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo consultationis pro participans tuis.*

CAPUT XX.

JESUS JEJUNAT ET ESURIT.

Psal. 35, v. 15: *Humiliabam in jejuniu animam meam.*

Psal. 68, v. 41: *Et operui in jejuniu animam meam.*

Psal. 108, v. 24: *Gemma mea infirmata sunt à jejuniu.*

Math. c. 4, v. 2: *Et cum jejunasset (Jesus) quadraginta diebus et quadraginta noctibus, postea esurivit. Et Luc. c. 4, v. 2.*

Math. c. 21, v. 18: *Mans autem revertens (Jesus) in civitatem, esurivit. Et Marc. c. 11, v. 12.*

CAPUT XXI.

JESUS VERBUM DEI.

Psal. 106, v. 20: *Misit Verbum suum, et sanavit eos, et eripuit eos de interitionibus eorum.*

Isa. c. 55, v. 10, 11: *Quomodo descendit imber et nix de caelo, et illuc ultra non revertitur, sed inebriat terram, et infundit eam, et germinare eam facit, et dai semina serenti, et panem comedenti: sic erit Verbum meum quod egredietur de ore meo; non revertetur ad me vacuum, sed faciet quaecumque volui, et prosperabitur in his ad quae misi illud.*

Joan. c. 1, v. 14: *Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis.*

Apoc. c. 19, v. 11, 15: *Et vidi caelum apertum, et ecce equus albus, et qui sedebat super eum vocabatur Fidelis et Verax... et vestitus erat veste aspersâ sanguine, et vocabatur nomen ejus Verbum Dei.*

Christum Jesum esse Verbum Dei agnoscunt Muhammedani; adeo ut Verbum Dei proprium ipsi nomen Alcoranus assignet in sur. 4, quod et à Rabbini observatum est. Sed et R. Isaac ben Aramah librum Numerorum explanans hanc clausulam, quam hic è Psalmo centesimo sexto proponimus: *Misit Verbum suum, et sanavit eos, et eripuit eos de interitionibus eorum, non in Messia solum, sed et in Jesu eventum habere satis clarè docet; venisse enim ait ad sanandos omnes, sed non ab omnibus fuisse receptum, verum ab aliquibus tantum, iisque rudioribus et obtusi ingenii viris, plicaturam in mari exerecentibus. Quod et probat sequenti*

Psalmi ejusdem commate: *Qui descendunt mare in navibus, facientes operationem in aquis multas, ipsi viaverunt opera Domini et mirabilia ejus in profundo. Quo Christi Jesu Apostolos quaedam obscure notant. Plurima afferuntur Thargumistarum loca, quibus reddidit Verbum Dei. Scio quid contra afferat Theodorius Haekspans (de Usu libror. Rabbinic. cap. 2), ut ostendat פרוח idem significare ac פרוח, quemadmodum et פרוח, Anima; adeo ut Verbum meum et Anima meo nil aliud sonent quam, Ego: ut in Levitico. c. 25, v. 46: *Haec sunt judicia, atque precepta et leges quas dedit Dominus inter se, et inter filios Israel. Pro, inter se, Onkelos dicit: Inter Verbum suum. Sexcenta hujusmodi proferuntur. Sed alia sunt, in quibus locum habere non potest haec interpretatio; cujusmodi est istud è Psalmo centesimo noni primo commate: *Dixit Dominus Verbum meum, quod Christum haud dubie respicit, vel ipsis precibus Judaeis testibus, ut supra ostendi. Id ita exponit Jon than: *Dixit Dominus Verbo suo. Ex quo conjicere possumus in aliis quoque Thargumistarum sententias vocem פרוח, licet ambigue sit significationis, et ad Deum simpliciter, vel ad Verbum Dei referri possit, non semper tamen priorem obtinere sensum, quod vult Haekspans, sed et aliquando secundum.****

CAPUT XXII.

JESUS FILIUS DEI.

2 Reg. c. 7, v. 15, 14: *Ipsae edificavit domum nomini meo, et stabilium thronum regni ejus usque in sempiternum. Ego ero et in Patre, et ipse erit mihi in Filium.*

Psal. 2, v. 7: *Dominus dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui te.*

Psal. 88, v. 28, 30: *Ipsae invocavit me: Pater meus es tu, Deus meus, et susceptor salutis meae. Et ego primogenitum ponam illum, excelsum praer regibus terrarum.*

Psal. 109, v. 1 et seq.: *Dixit Dominus Domino meo: Siede à dextris meis... Ex utero autè luciferum genui te.*

Prov. c. 8, v. 22 et seq.: *Dominus possedit me in ini-*

tio viarum suarum, antequam quidquam faceret à principio.... Nondum erant abyssi, et ego jam conceptus eram.... ante colles ego parturiebar.

Prov. c. 50, v. 4: Quis ascendit in caelum atque descendit? Quis continuit spiritum in manibus suis? Quis colligavit aquas quasi in vestimento? Quis suscitavit omnes terminos terrae? quod nomen est ejus, et quod nomen filii ejus, si noster?

Sap. 2, v. 1, 12 et seq.: Dixerunt cogitantes apud se non rectè.... Circumvenimus Justum, quoniam inaffinis est nobis.... Promittit se scientiam Dei habere, et Filium Dei se nominat.... gloriatur patrem se habere Deum.... Si est verus Filius Dei, suscipiet eum.

Isa. c. 45, v. 8: Rorate, caeli, desuper, et nubes pluant Justum; aperiantur terra, et germinet Salvatorem, et justitiam oriatur simul: ego Dominus creavi eum.

Osee. c. 11, v. 4: Ex Aegypto vocavi Filium meum. Mich. c. 5, v. 2: Et tu, Bethlehem Ephratae, parvulus es in millibus Juda; ex te mihi egredietur qui sit dominator in Israel: et egressus ejus ab initio, à diebus aeternitatis.

Matth. c. 5, v. 17, et c. 17, v. 5: Et ecce vox de caelis dicens: Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui. Et Marc. 1, v. 11, et Luc. 3, v. 32, et Joan. c. 1, v. 34.

Matth. c. 4, v. 5, 6: Et accedens tentator dixit ei: Si Filius Dei es, dic ut lapides isti panes fiant.... Si Filius Dei es, mitte te deorsum. Et Luc. c. 4, v. 5, 9.

Matth. c. 8, v. 29: Et ecce clamaverunt dicentes: Quid nobis et tibi, Jesu, Fili Dei? Et Marc. c. 5, v. 7, et Luc. c. 8, v. 28.

Matth. c. 10, v. 52: Omnis qui confitebitur me coram hominibus, confitebor et ego eum coram Patre meo, qui in caelis est; qui autem negaverit me coram hominibus, negabo et eum coram Patre meo, qui in caelis est. Et Luc. c. 9, v. 26, et Apoc. c. 5, v. 5.

Matth. c. 11, v. 22 et seq.: In illo tempore respondens Jesus dixit: Confiteor tibi, Pater Domine caeli et terrae, quia abscondisti haec à sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis. Idè, Pater, quoniam sic fuit placitum ante te. Omnia mihi tradita sunt à Patre meo, et nemo novit Filium, nisi Pater; neque Patrem quis novit, nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare. Et Luc. c. 10, v. 21 et seq., et Joan. c. 5, v. 34, et c. 15, v. 5, et c. 17, v. 1, 2.

Matth. c. 12, v. 50: Quicumque fecerit voluntatem Patris mei qui in caelis est, ipse meus frater, et soror, et mater est.

Matth. c. 14, v. 33: Qui autem in naviculâ erant, venerunt, et adoraverunt eum dicentes: Verè Filius Dei es.

Matth. c. 16, v. 13 et seq.: Dixit illis Jesus: Vos autem, quem me esse dicitis? Respondens Simon Petrus dixit: Tu es Christus, Filius Dei vivi. Respondens autem Jesus dixit ei: Beatus es, Simon Barjona; quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus qui in caelis est. Et Joan. c. 6, v. 69.

Matth. c. 26, v. 63, 64: Jesus autem tacebat, et principis Sacerdotum ait ei: Adjuro te per Deum vivum, ut

dicas nobis, si tu es Christus, Filius Dei. Dixit illi Jesus: Tu dicisti.

Matth. c. 27, v. 39 et seq.: Prætereaque autem blasphemabant eum.... dicentes.... Si Filius Dei sis, descende de cruce.... Dixit enim: ipse Filius Dei sum.

Matth. c. 27, v. 34: Centurio autem, et qui cum eo erant custodientes Jesum, viso terrore, et his quae fiebant, timuerunt valde, dicentes: Verè Filius Dei erat iste.

Similia apud reliquos novi Testamenti Scriptores per se quisque passim reperire potest, quae brevitatâ studio prætermittimus.

Tertullianus adversus Praxeam, cap. 24, sic dicit: Nobis omnes Scripturae, et veteres Christus Dei, et novæ Filius Dei præfinitur. Haec Judæorum fermentum sapientum, qui in veteri Testamento predictum quidem fatebantur esse Christum, Filium verò Dei futurum præsignificasse ullo modo vetus Testamentum negabant. Origenes contra Celsum, lib. 4, ait: Judæus verò haudquaquam sanè fateatur Prophetam aliquem dixisse venturam Filium Dei. Quod enim dicunt, hoc est, venturum nempe Christum Dei. Et sæpi in disputationibus quarunt statim à nobis de Filio, quasi nullus sit hujusmodi vel à Prophetis prædictus. Aliiter tamen Philoni visum est, qui non semel verbum Dei, primogenitum ipsius Filium appellat. Atqui proximè ostendimus Verbum Dei Hebræos Messiam interpretari. Undè sequitur juxta Hebræos Messiam esse Filium Dei. Adde illustrem hanc passim à Psalmo secundo, v. 7: Dominus dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui te; et alteram illam à Psalmo centesimo nono, v. 1, 3: Dixit Dominus Domino meo: Sede à dextris meis; quibus et Filium Dei esse Messiam, et divinæ naturæ consortem significatur. Sic Apollinem (si sacra licet profanis miscere) ad dextram Jovis sedere canit Callimachus, quod Jovis esset filius. Itaque cum istis ad dignitatem suam asserendam uteretur Christus, in Matth. c. 22, v. 46: Nemo poterat ei respondere verbum; nequeensus fuit quisquam ex illâ die eum amplius interrogare. Subdit Paulus: Ex utero autè Luciferum genui te; quod iidem ut superiora ad Messiam Hebræorum doctissimos referunt, ut supra declaravimus. Notabilis quoque est ad rem nostram accommodata priscorum Judæorum observatio, qui ex his septuagesimi primi Psalmi verbis: Antè solem permanet nomen ejus; ubi hebraice habent, אֲנִי וְשֵׁי שֶׁבַח יְהוָה שֶׁבַח יְהוָה שֶׁבַח יְהוָה, sive ortum dabit mortuis, ut habet Beresith Rabbah, frustra sunt, cum אֲנִי sit in niphâl, et habeat significationem passivam, quemadmodum optime docet R. David Kimchii in Mi-

chol. Haec observatio Rabbinica est, hoc est, frigida et insula; voram prætermitti non debuit, ut intelligat lector credidisse illos Messiam fore Filium Dei. Quid quòd de Messia dictum hoc fateatur Hebraei, quod exstat in Psalmo octogesimo octavo: Ipse invocabit me: Pater meus es tu, Deus meus, et susceptor salutaris meae; et ego primogenitum ponam illum excelsam præ regibus terræ; ut aperte doceatur in Veelle Schemoth Rabbah. Cavillantur hic Judæi pro more suo, et Messiam Dei filium dici censent, quod cum sic amaturus sit Deus, ut pater filium suum amare solet, hoc est, Deum Messie patrem fore amore, non naturâ; quemadmodum Israel filius Dei primogenitus appellatur; proptereaquè dixisse: Filius meus es tu; non: Filius mihi es tu; quod dixisset utique, si naturâ pater fuisset. Haec leges in Midrasch Thehillim. Ergo affectu et amore, non naturâ, Jacobi filius erat Judas, quem sic compellabat pater moriens: Ad prædam, fili mi, וְיָ, accendisti, non וְיָ; amore item filius Davidis Absolom, quem mortuum desiderii impatienter pater sic affabatur: Absolom, fili mi, fili mi, Absolom; וְיָ, non, וְיָ.

CAPUT XXIII.

JESU DISCIPULI, FILII DEI.

Sap. c. 5, v. 5 et seq.: Hi sunt quos habuimus obsequando in derium, et in similitudinem improperii. Nos insensati vitam illorum estimabamus insaniam, et finem illorum sine honore: ecce quomodo computati sunt inter filios Dei, et inter sanctos sors illorum est.

Ecclesi. c. 4, v. 10 et seq.: In iudicando esto pupillis misericors ut pater, et pro viro matri illorum; et eris tu velut filius Altissimi obediens, et miserabitur tui magis quam mater.

Isa. c. 4, v. 2, 4: Audite, caeli, et auribus percipite, terra, quoniam Dominus locutus est: Filios entrivi, et exaltavi; ipsi autem spreverunt me.... Vae genti peccatrici, populo graui iniquitate, semini nequam, filii scleratis.

Isa. c. 63, v. 16: Tu enim pater noster, et Abraham nescivit nos, et Israel ignoravit nos; tu Domine, pater noster, redemptor noster, à seculo nomen tuum.

Isa. c. 64, v. 8: Et nunc, Domine, pater noster es tu; nos verò lutum.

Jer. c. 5, v. 19: Ego autem dixi: Quomodo ponam te in filios, et tribum tibi terram desiderabilem, hereditatem præteram exercitum gentium? Et dixi: Patrem vocabis me, et post me ingrediti non cessabis.

Osee. c. 1, v. 10: Et erit numerus filiorum Israel, quasi arena maris, quæ sine mensurâ est, et non numerabitur; et erit in loco ubi dicitur eis: Non populus meus vos; dicitur eis: Filii Dei viventes.

Matth. c. 5, v. 16, 44 et seq.: Sic luceat lux vestra coram hominibus; ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum qui in caelis est.... Orate pro persecutentibus et calumniantibus vos, ut sitis filii Patris vestri qui in caelis est.... Estote ergo vos perfecti sicut

et Pater vester cælestis perfectus est. Et Matth. c. 6, v. 1, 4, 6, 14, 15, 18, 26, 32; et c. 7, v. 11; et c. 10, 20, 29; Luc. c. 11, v. 13; et c. 12, v. 50, 52; Joan. c. 8, v. 58.

Matth. c. 6, v. 9: Sic ergo vos orabit: Pater noster, qui es in caelis, sanctificetur nomen tuum. Et Marc. c. 11, v. 25, 26; Luc. c. 11, v. 2 et seq.

Matth. c. 25, v. 9: Et patrum nolite vocare vobis super terram; nus est enim Pater vester, qui in caelis est.

Joan. c. 1, v. 12: Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine ejus; qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt.

Joan. c. 20, v. 17: Dicit ei Jesus:.... Ascendo ad Patrem meum et Patrem vestrum.

Rom. c. 1, v. 17: Gratia vobis et pax à Deo Patre nostro et Domino Jesu Christo. Et 1 Cor. c. 1, v. 5, et 2 Cor. c. 1, v. 2, et Ephes. c. 1, v. 2, et Phil. c. 1, v. 2, et c. 4, v. 20, et Col. c. 1, v. 5, et 1 Thess. c. 1, v. 5, et c. 3, v. 11, 15, et 2 Thess. c. 1, v. 2, et c. 2, v. 15, et Phil. c. 5.

Rom. c. 8, v. 14 et seq.: Quicumque enim Spiritus Dei agitur, à sunt filii Dei. Non enim accepisti spiritum servitutis iterum in timore, sed accepisti spiritum adoptionis filiorum, ut qui clamamus: Abba, Pater. Ipse enim Spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filii Dei; si autem filii, et heredes, heredes quidem Dei; coheredes autem Christi.... Non expectatio creaturae, revelationem filiorum Dei expectat; vanitas enim creaturae subjecta est non volens, sed propter eam qui subiecit eam in spe; quis et ipsa creatura liberabitur à servitute, in libertatem filiorum Dei.... Ipsi intrâ nos gemimus, adoptionem filiorum Dei expectantes, redemptionem corporis nostri.... Nam quis præscit, et prædestinat conformes fieri imaginis Filii sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus.

Rom. c. 9, v. 6, 7, 8, 25, 26: Non enim omnes qui ex Israel sunt, in Israel; neque qui semen sunt Abraham, omnes filii; sed in Isaac vocabitur tibi semen; id est, non qui filii carnis, hi filii Dei; sed qui filii sunt promissionis, estimatur in semine.... Sicut in Osee dicit: à Vocabo non plebem meam plebem meam, et non dilectam, dilectam; et non misericordiam concētant, misericordiam consecutam; et erit in loco ubi dicitur est eis: à Non plebs mea vos, à ibi vocabuntur filii Dei vivi.

Gal. c. 3, v. 26: Omnes enim filii Dei estis per fidem quæ est in Christo Jesu.

Gal. c. 4, v. 4 et seq.: At ubi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret, ut adoptionem filiorum reciperent. Quoniam autem estis filii, misit Deus Spiritum Filii sui in corda vestra, clamantem: Abba, Pater. Itaque jam non est servus, sed filius. Quid si filius, et hæres per Deum.... nos autem, fratres, secundum Isaac promissionis filii sumus.